

Povezanost motivacije za roditeljstvo i nekih karakteristika osoba mlađe odrasle dobi

Petrović, Iva

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:459131>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-16**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ

Iva Petrović

**POVEZANOST MOTIVACIJE ZA RODITELJSTVO I NEKIH
KARAKTERISTIKA OSOBA MLAĐE ODRASLE DOBI**

Diplomski rad

Zagreb, srpanj, 2024.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ

Iva Petrović

**POVEZANOST MOTIVACIJE ZA RODITELJSTVO I NEKIH
KARAKTERISTIKA OSOBA MLAĐE ODRASLE DOBI**

Diplomski rad

Mentorica rada:

prof. dr. sc. Tea Pavin Ivanec

Zagreb, srpanj, 2024.

SADRŽAJ

1. Uvod.....	1
1.1. Roditeljstvo.....	1
1.2. Motivacija za roditeljstvo	3
1.2.1. Obitelj odrastanja i duljina obrazovanja kao odrednice motivacije za roditeljstvo.....	9
1.3. Povezanost imanja djece i braka.....	15
2. CILJ I METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA.....	19
2.1. Sudionici.....	19
2.2. Instrumenti i postupak	19
3. REZULTATI I RASPRAVA	21
4. ZAKLJUČAK	45
Literatura	46
Izjava o izvornosti diplomskog rada	50

SAŽETAK

Ovo kvalitativno istraživanje imalo je za cilj steći uvid u percepciju roditeljske uloge, odnose unutar obitelji odrastanja te motivaciju i planove vezane uz roditeljstvo kod mladih odraslih osoba bez djece od kojih su neki jedinci, a neki odrasli s više braće/sestara, te od kojih su neki zaposleni, a neki studenti. Istraživanje je obuhvatilo uzorak od 32 sudionika u dobi od 22 do 28 godina. Za prikupljanje podataka korištena je metoda polustrukturiranog intervjua koji se sastojao od 16 pitanja raspoređenih u tri kategorije. Intervjui su provedeni individualno uživo ili putem Zoom platforme. Rezultati su pokazali da je većina sudionika opisala svoje odrastanje kao pozitivno iskustvo, premda su se kod nekih javljale i određene poteškoće u obiteljskim odnosima. Odrastanje s braćom i sestrama povezano je sa stjecanjem raznovrsnih vještina, raspoloživosti materijalnih resursa, osjećajem usamljenosti te potrebom za brigom o mlađoj braći/sestrama. Bez obzira na veličinu obitelji ili obrazovni status, većina sudionika izrazila je želju za roditeljstvom u budućnosti. Relativni udio sudionika koji žele do dvoje ili do troje djece podjednak je među jedincima i među sudionicima koji su odrastali s braćom/sestrama, a slični nalazi dobiveni su i s obzirom na to jesu li sudionici zaposleni ili studenti. Stoga se može reći da su dobiveni rezultati djelomično u skladu s literaturom. Sudionici su iskazali raznolike motive za roditeljstvo, poput instrumentalnih, altruističkih, narcističkih i fatalističkih. Većina se nije osjećala spremnom za roditeljstvo u trenutku istraživanja, navodeći potrebu za ostvarivanjem osobnih, obrazovnih, karijernih i financijskih ciljeva te pronalaženje životnog partnera prije donošenja te odluke. Također, većina je željela postati roditelj do 30. godine života, a tri četvrtine njih nije smatralo brak preduvjetom za imanje djece, što odražava trend sve veće prihvaćenosti izvanbračnog roditeljstva.

Ključne riječi: roditeljstvo, motivacija, obitelj odrastanja, mlađa odrasla dob

SUMMARY

This qualitative study aimed to gain insight into the perception of parental roles, relationships within the family of origin, and the motivation and plans related to parenthood among young adults without children, some of which were the only child in the family, and some grow up with siblings, and some of which were employed and some students. The study involved a sample of 32 participants aged 22 to 28 years. Data were collected using a semi-structured interview consisting of 16 questions divided into three categories. The interviews were conducted individually either in-person or via the Zoom platform. The results revealed that most participants described their upbringing as a positive experience, although some encountered certain difficulties in family relationships. Growing up with siblings was related with the acquisition of various skills, the availability of material resources, feelings of loneliness, and the need to care for younger siblings. Regardless of family size or educational status, most participants expressed a desire for parenthood in the future. The relative proportion of participants who would like to have up to two or three children is the same among only children and those who grew up with siblings, and similar findings were obtained regarding whether the participants are employed or students. Therefore, it can be said that the obtained results are partially in line with the literature. Participants exhibited diverse motivations for parenthood, such as instrumental, altruistic, narcissistic, and fatalistic motives. Most participants did not feel ready for parenthood at the time of the study, expressing the need to achieve personal, educational, career, and financial goals, as well as finding a life partner before making the decision. In addition, most participants wished to become a parent by the age of 30, and three-quarters of them did not consider marriage a prerequisite for having children, reflecting the increasing acceptance of non-marital parenthood.

Keywords: parenthood, motivation, family of upbringing, young adulthood

1. UVOD

1.1. Roditeljstvo

Roditeljstvo je širok pojam koji obuhvaća različite aspekte koje uključuje roditeljska uloga, a koji se odnose na ukupan način pristupanja odgoju djece - od stavova prema odgoju do specifičnih postupaka u svakodnevnoj roditeljskoj praksi. Roditelji su ključni za zadovoljavanje osnovnih fizioloških potreba svoje djece, no to nikako nije jedina uloga roditelja. Roditeljstvo ide i korak dalje - roditelji su tu da pruže podršku i vode svoje dijete kroz svaki aspekt njegovog razvoja, bilo da se radi o intelektualnom, tjelesnom, socijalnom, emocionalnom, moralnom, seksualnom, duhovnom, kulturnom ili obrazovnom području (Arendell, 1997; prema Klarin, 2006). Ono što je djeci potrebno tijekom odrastanja je roditeljska pomoć, podrška i usmjeravanje kroz svakodnevne situacije kako bi ono imalo dosljednu i optimalnu podršku razvoju te razvijalo vještine potrebne za uspješno suočavanje s različitim izazovima. Razina vještina koje roditelji posjeduju u ovim područjima može varirati, dok se proces njihovog poučavanja i prenošenja putem zajedničkog jezika može opisati kao odgojni proces (Klarin, 2006). Prema Arendellu (1997; prema Klarin, 2006) uloga roditelja nije samo svedena na prirodni nagon za reprodukcijom, već obuhvaća niz odgovornosti poput brige, vođenja, pomoći i podrške u procesu socijalizacije djeteta u različitim društvenim kontekstima. Roditeljstvo se može opisati kao kompleksna uloga koja uključuje dinamičan i uzajaman odnos. Složenost roditeljstva proizlazi iz više dimenzija koje obuhvaćaju raznolika ponašanja i vještine koje roditelji primjenjuju u interakciji sa svojom djecom.

Autori Čudina-Obradović i Obradović (2006) kažu da je roditeljstvo vrlo širok pojam kojemu se teško može pridodati definicija, no ono što navode jesu skupovi pojava koji približe objašnjavaju roditeljstvo. *Doživljaj roditeljstva* je odluka o motivaciji za roditeljstvo, prihvaćanje roditeljske uloge i ponovno preispitivanje i postavljanje vlastitih ciljeva, vrijednosti i doživljaja samog sebe. To je također vrijeme emocionalne povezanosti i doživljaja djetetova uspjeha i razvoja usred emocionalnog i materijalnog ulaganja. *Roditeljska skrb* uključuje rođenje djece, brigu o njihovoj dobrobiti, njihovom rastu i razvoju te vođenje i podršku njihovom napretku. *Roditeljski postupci, aktivnosti i ponašanje* su sve radnje, aktivnosti i ponašanje koje roditelji svjesno poduzimaju i provode s ciljem ostvarivanja tih ciljeva. *Roditeljski odgojni stil* predstavlja kombinaciju različitih emocionalnih situacija roditeljstva koje oblikuju odnose između djeteta i roditelja.

Erikson je u svojoj psihosocijalnoj teoriji razvoja, 1950-ih godina, uveo pojam generativnosti (Tucak Junaković, 2011). Generativnost se odnosi na „brigu za stvaranje i vođenje sljedećeg naraštaja“ (Erikson 1984, str. 240; prema Tucak Junaković, 2011), što je ključna karakteristika srednje odrasle dobi i sedmog stadija razvoja. Kada odrasla osoba izgradi svoj identitet i uspostavi čvrste i bliske veze s drugima, osjeća potrebu da se brine o potomcima i dobrobiti društva u cjelini. Erikson (1984; prema Tucak Junaković, 2011) objašnjava da generativnost može biti izražena na različite načine, poput roditeljstva, produktivnosti, kreativnosti i brige za druge. Iako je roditeljstvo često najčešći izraz generativnosti, Erikson je istaknuo da se ona može ostvariti i kroz podršku i vođenje mlađih generacija, osobne doprinose u profesionalnom smislu, društveni i politički angažman te sve što se stvara i prenosi iz jedne generacije u drugu poput doprinosa kroz materijalne resurse, ali i one nematerijalne. No valja istaknuti kako su počeci generativnosti vidljivi i u ranoj odrasloj dobi upravo kroz preuzimanje roditeljske uloge.

U ranoj odrasloj dobi, koja obuhvaća period između 20. i 40. godine života, pojedinci se susreću s važnim tranzicijama i izazovima dok se prilagođavaju novim ulogama i odgovornostima. Ovo razdoblje karakterizira intenzivan proces odrastanja i sazrijevanja, gdje se formiraju temeljni aspekti odrasle osobnosti (Arnett, 2000). Rana odrasla dob predstavlja ključno vrijeme u životu pojedinaca kada se suočavaju s donošenjem značajnih životnih odluka i izborima koji će oblikovati njihovu budućnost, poput završetka obrazovanja, ulaska na tržište rada, formiranja partnerskih odnosa i razmatranja osnivanja obitelji, što donosi novu razinu odgovornosti i samostalnosti (Arnett, 2000). Do kraja ovog razdoblja Martin i Smyer (1990; prema Arnett, 2000) navode da većina ljudi donosi ključne odluke koje ostavljaju dugotrajne posljedice. U ranoj odrasloj dobi događaju se promjene u području kognitivnog razvoja prema Perryjevom konceptu post-formalnog mišljenja (Perry, 1970, 1981; prema Berk, 2008). Dualističko mišljenje je crno-bijeli pogled na svijet, dok relativističko mišljenje prepoznaje da nema jedne apsolutne istine. Mladi ljudi često imaju dualistički pogled na svijet koji ne uključuje složenost stvarnosti, a kroz proces sazrijevanja i obrazovanja kreću se prema relativističkom načinu razmišljanja koji prepoznaje više perspektiva te su otvoreniji za različite ideje i sposobni sagledati različita stajališta u raznim situacijama (Berk, 2008). Za mnoge ljude, razdoblje studiranja ima ključan utjecaj na njihov životni put, često više nego bilo koje drugo odraslo razdoblje. Fakultet pruža priliku za istraživanje različitih vrijednosti i uloga, jer studenti se suočavaju s novim idejama, slobodama i akademskim izazovima (Pascarella i Terenzini, 1991; prema Berk, 2008). Ova faza donosi duboke psihološke promjene, s naglaskom na razvoj

boljeg razumijevanja sebe, jačanje samopouzdanja i osjećaj identiteta (Berk, 2008). Osim kognitivnog razvoja u ranoj odrasloj dobi dolazi do promjena u socijalnom i emocionalnom razvoju. Prema Eriksonu, mladi ljudi prolaze kroz konflikt nazvan "intimnost nasuprot izolaciji", što se odražava u njihovim osjećajima prema trajnoj povezanosti s partnerom i bliskim odnosima s drugima. Oni s osjećajem intimnosti pokazuju suradnju i prihvaćanje različitosti, dok oni s osjećajem otuđenosti (izolacije) izbjegavaju bliske odnose, natječu se s drugima, teško prihvaćaju razlike i u strahu su da ne izgube vlastiti identitet u bliskim odnosima (Hamachek, 1990; prema Berk, 2008). Bernice Neugarten (1968a, 1979; prema Berk, 2008) naglasila je da socijalni sat, odnosno socijalna očekivanja vezana uz određene životne događaje kao što su zaposlenje, brak, roditeljstvo, kupnja kuće i umirovljenje, ima snažan utjecaj na razvoj odraslih osoba. Pridržavanje ili nepoštivanje tog rasporeda može značajno utjecati na samopoštovanje jer odrasli uspoređuju svoj napredak s napretkom svojih vršnjaka, prijatelja i obitelji. Posebno se to odnosi na postignuća u obiteljskom i profesionalnom životu, jer ljudi često razmišljaju o tome kako se snalaze u odnosu na svoje godine. Zaostajanje za društvenim vremenskim rasporedom životnih događaja može izazvati psihološku nelagodu (Antonucci i Akiyama, 1997; prema Berk, 2008), a usklađivanje s tim očekivanjima doprinosi povećanju samopouzdanja jer omogućuje sudjelovanje u društvenim aktivnostima i bolje razumijevanje sebe i drugih (Helson, 1997; prema Berk, 2008).

1.2. *Motivacija za roditeljstvo*

Ulazak u roditeljstvo predstavlja jednu od najvećih životnih promjena te može biti jedna od najintenzivnijih transformacija koje osoba doživljava tijekom svog života (Hanna i sur., 2002; prema McKellar i sur., 2009). Istraživanja pokazuju da mnogi budući roditelji osjećaju zabrinutost oko mogućih izazova roditeljstva i dovode u pitanje svoje roditeljske kompetencije (Matthey i sur., 2002; prema McKellar i sur., 2009). Međutim, čini se da roditelji često nisu svjesni pravog utjecaja koji će dolazak djeteta imati na njihov život. Nerazmjerna očekivanja tijekom ovog prijelaznog razdoblja često rezultiraju značajnim poteškoćama i stresom (Fredriksson i sur., 2003; prema McKellar i sur., 2009).

U društvima diljem svijeta, tradicionalne vrijednosti često su usmjerene prema roditeljstvu, gdje se djeca smatraju poželjnim i važnim životnim ciljem. Imati više od jednog djeteta često je cijenjeno i podržavano u mnogim kulturama. Međutim, imati više od troje djece često se doživljava kao neodgovorno ili neprikladno, a takve obitelji mogu naići na kritike ili stigmatizaciju (Čudina-Obradović i Obradović, 2006).

Razmatranje pitanja ljudske reprodukcije uključuje mnogo čimbenika koji oblikuju odluke o roditeljstvu, poput društvenih vrijednosti i normi, individualnih ciljeva, želja i motivacija potencijalnih roditelja, bioloških, ekonomskih i društvenih faktora. Uz to, planiranje i odlučivanje o trudnoći te razmatranje broja trudnoća su važni aspekti fertilitetnog ponašanja. Svi ovi čimbenici su međusobno povezani i kompleksno utječu na odluke o roditeljstvu (Čudina-Obradović i Obradović, 2006). Pritom je važno razdvojiti dva slična pojma, a to u fertilitet i fertilitetna motivacija. Kada se govori o fertilitetnom ponašanju, bitno je gledati na krajnji rezultat koji nastaje, a to je začće djeteta i rađanje kod pojedinaca, parova, skupina ili cijele populacije. Produkt fertilitetnog ponašanja naziva se fertilitet. S druge strane fertilitetna motivacija ili motivacija za roditeljstvo, usredotočuje se samo na želju za roditeljstvom.

Albert Rabin (1965) u članku "Motivation for Parenthood" istražuje različite motive parova za roditeljstvo, naglašavajući njegovu kompleksnost i višedimenzionalnost. Pitanje "*Zašto ljudi žele djecu?*" postaje ključno, pogotovo kod planiranog roditeljstva. Razumijevanje motivacije za roditeljstvo važno je za shvaćanje roditeljskih stavova i ponašanja te utječu li na razvoj djeteta. Postoje četiri glavne vrste motivacije za roditeljstvo po Rabinu (1965):

- *Altruistična motivacija* odnosi se na nesebičnu želju za djecom iz čiste ljubavi i naklonosti. Takvi roditelji imaju izraženu potrebu za brigom, nježnošću i stvaranjem bliskog emocionalnog odnosa s djetetom. Vođeni su osjećajima topline, suosjećanja i željom da djetetu pruže potporu, zaštitu, sigurnost i bezuvjetnu ljubav, a dobrobit djeteta im je na prvom mjestu.
- *Fatalistička motivacija* temelji se na uvjerenju da je rađanje i podizanje djece neizbježan i prirodan dio ljudskog života i sudbine. Osjećaju snažnu potrebu i odgovornost za održavanje kontinuiteta ljudske vrste te vjeruju da je to predodređeno i zacrtano.
- *Instrumentalna motivacija* podrazumijeva korištenje djeteta prvenstveno kao sredstva za postizanje nekih ciljeva roditelja kao što su materijalna korist, osiguravanje skrbi u starosti i nasljedstva, spašavanje braka ili osjećaj ispunjenja tradicionalne društvene uloge, pri čemu sama dobrobit djeteta nije primarni motiv.
- *Narcistička motivacija* odnosi se na potrebu da dijete posluži za povećanje osjećaja vlastite vrijednosti i važnosti roditelja. Posebice se to odnosi na potrebu da dijete posluži kao dokaz roditeljske seksualne privlačnosti i plodnosti. Majka ili otac žele kroz dijete potvrditi vlastitu femininost odnosno maskulinost, odnosno dijete postaje simbol njihove ženstvenosti i muževnosti pri čemu su manje usmjereni na dijete, a više na vlastite potrebe.

Fertilitet pojedinca ili bračnog para pod utjecajem je tri široke skupine varijabli: ciljeva (motivacija i stavovi), mogućnosti ostvarenja tih ciljeva i donošenja odluka. Razumijevanje što utječe na fertilitetnu motivaciju zahtijeva razumijevanje tih elemenata kao i svih čimbenika koji na njih utječu (Čudina-Obradović i Obradović, 2006).

Stoga su Litton Fox i suradnici (1982; prema Obradović i Čudina-Obradović, 1999) razvili *model fertilitetnog ponašanja* koji oblikuje vrijednosti vezane uz rađanje djece, a ističe pet ključnih komponenti: *društvene varijable, obitelj djetinjstva, institucionalni kontekst socijalizacije, značajke pojedinca i utjecaj interpersonalne socijalizacije*.

Prema Čudina-Obradović i Obradović (2006) *šire socijalne varijable* karakteriziraju društveni i politički uvjeti u kojima se provodi socijalizacija te oni obuhvaćaju različita ekonomska razdoblja, recesije, ratove ili prirodne katastrofe. Značajnu ulogu ima nacionalna, populacijska i obiteljska socijalna politika koja putem propisa i akcija može utjecati na ponašanje vezano uz rađanje djece. Društveno-kulturni kontekst također ima svoj utjecaj, uključujući vrijednosti, religije, omjer urbanog i ruralnog stanovništva te etnički sastav. Ova opsežna skupina varijabli obuhvaća ekonomske teorije fertilitetne motivacije, potvrđene kroz istraživanja, kao i društvene i individualne vrijednosti koje formiraju želju za roditeljstvom. Također, uzima u obzir i kulturalne čimbenike u najširem smislu. *Institucijski kontekst socijalizacije* obuhvaća crkvu, školu, radnu sredinu i sredstva javnog priopćavanja kao čimbenike koji oblikuju stavove o fertilitetu. Među pozitivnim utjecajima na fertilitetnu motivaciju i ponašanje, najjači utjecaj ostvaruju crkva i religioznost. S druge strane, škola, radna sredina i masovni mediji mogu, ali i ne moraju imati sličan učinak u odnosu na crkvu, religioznost ili sustav vrijednosti koji pojedinac usvaja tijekom obiteljske socijalizacije. Međutim, ove pretpostavke još nisu potvrđene empirijskim istraživanjima, osim u slučajevima utjecaja medija na povećanu uporabu kontracepcije (Čudina-Obradović i Obradović, 2006). *Značajke pojedinca* prema Čudina-Obradović i Obradović (2006) uključuju njihova mišljenja o rađanju djece, kako doživljavaju tradicionalne ili suvremene rodne uloge, koje su norme u njihovom seksualnom ponašanju, razina iskustva u vezi spolnosti, njihova osobnost te sustav vrijednosti koji slijede. Iako se čini da ova područja mogu najviše utjecati na stavove prema fertilitetu, autori modela nisu detaljno istražili te karakteristike. Utjecaj društvenog pritiska i partnera u braku obuhvaća se u *interpersonalnoj socijalizaciji* koja utječe na formiranje stavova o fertilitetu. U ovom modelu, na pojedinca mogu utjecati prijatelji i vršnjaci prenoseći mu informacije, stavove i društvena očekivanja vezana uz fertilitet. Ova ideja proizlazi iz

interakcija unutar društvenih grupa te uključuje pojave kao što su prilagodba normama i podložnost društvenim utjecajima. U kontekstu želje za rađanjem djece, primjećuje se utjecaj trendova oponašanja, koji se odnose na odluke hoće li pojedinci imati djecu ili ne.

Hird i Abshoff (2000; prema Čudina-Obradović i Obradović, 2006) su pokazale da je odluka o imanju djeteta uključuje vaganje pozitivnih i negativnih strana, odnosno koliko će dijete donijeti sreće i zadovoljstva i ostvariti vrijednosti koje osobe žele u životu. Bitno je istaknuti da reprodukcija obitelji ne ovisi samo o rađanju jednog djeteta jer prvo može ispuniti mnoge društvene i psihološke potrebe bračnog para. Međutim, društveni pritisak često naginje prema više djece, iako se smatra da prevelik broj djece može ugroziti dobrobit obitelji. U društvu se još mogu čuti izreke poput "jedno dijete je kao da nemaš ni jedno" i "jedinac", koje impliciraju negativne predrasude o djeci koja odrastaju bez braće i sestara, smatrajući ih razmaženima i egocentričnima. Istraživanje Townesa i suradnika (1976; prema Čudina-Obradović i Obradović, 2006) pokazalo je neutralnost stava prema rađanju prvog djeteta (jer se to „podrazumijeva“), pozitivan stav prema drugom (budući da društvo naginje prema imanju više od jednog djeteta) i negativan prema trećem (što se pripisuje percepciji potencijalnog ugrožavanja dobrobiti obitelji). Rođenje prvog djeteta često potiče roditelje na razmišljanje o drugom. Istraživanja sugeriraju da roditelji s jednim djetetom mogu imati slične motive kao i osobe koje se odlučuju ne rađati djecu, dok majke s dvoje ili više djece izvješćuju o većem majčinskom zadovoljstvu i manjem osjećaju odricanja. Također, roditelji s dvoje i više djece izvješćuju o većem općem životnom zadovoljstvu (Čudina-Obradović i Obradović, 2006). Važno je napomenuti da želja za imanjem samo jednog djeteta nije toliko raširena, ali zbog promjena u braku i planiranju obitelji, značajan broj ljudi se na kraju odlučuje za samo jedno dijete (Blake, 1981).

Roditeljstvo je složena i izazovna uloga koja donosi brojne prednosti, ali i određene nedostatke u životu pojedinca. Jedna od najvećih prednosti roditeljstva je emotivna povezanost s djetetom, odnosno mogućnost pružanja i primanja ljubavi, nježnosti i topline. Djeca unose radost i uzbuđenje u život roditelja kroz svoju znatiželju, igru i razvoj. Roditelji mogu doživjeti osobni rast kroz brigu za dijete i suočavanje s izazovima odgoja što im omogućava nove prilike za učenje i stjecanje odgovornosti. Odgajanje djeteta pruža priliku za učenje strpljenja, žrtvovanja i odricanja vlastitih potreba radi djeteta. Pomažući djetetu da odraste, roditelji mogu osjećati ponos, postignuće i kreativnost. Djeca predstavljaju produžetak obiteljske loze i nasljeđe koje će nastaviti i nakon smrti roditelja. Osim emocionalnih dobrobiti, djeca mogu konkretno pomagati roditeljima i u materijalnom smislu Cowan i Cowan (2000; prema Berk,

2008). S druge strane, jedan od glavnih nedostataka roditeljstva je gubitak osobne slobode i vezanost uz skrb o djeci. Roditeljstvo zahtijeva ulaganje velike količine vremena, truda i strpljenja u odgoj djece, što može stvarati osjećaj preopterećenosti ulogama roditelja, domaćice i zaposlene osobe. Posebice majke mogu imati poteškoća u usklađivanju roditeljskih obveza s poslovnim ambicijama i napredovanjem u karijeri. Financijski izdaci vezani uz prehranu, odjeću, obrazovanje i ostale potrebe djece predstavljaju značajno opterećenje za obiteljski budžet. Osim praktičnih izazova, roditeljstvo nosi i psihološko breme u vidu stalnih briga oko zdravlja, sigurnosti i dobrobiti djece, pogotovo u svijetu punom opasnosti. Roditelji se također suočavaju sa strahovima da djeca, unatoč njihovim naporima, mogu krenuti „krivim“ putem. Sve manje vremena ostaje i za kvalitetno provođenje vremena s partnerom. K tome, roditeljstvo često uključuje i određene žrtve poput gubitka privatnosti. Sve navedeno pokazuje da uz brojne radosti, roditeljstvo nosi i neminovne izazove.

Nasuprot toga, postoje ljudi koji nemaju djecu te je bitno precizno utvrditi neimanje djece u braku na temelju različitih kriterija. Berk (2008) napominje da neki ljudi nemaju djecu izvan vlastitog izbora, što može biti zato što nisu pronašli partnera s kojim bi dijelili roditeljstvo ili zbog neuspješnih pokušaja liječenja neplodnosti. Drugi kriterij odnosi se na vrijeme, odnosno ako u trenutku istraživanja par nema djece, moguće je da su samo odgodili roditeljstvo i da planiraju imati djecu u budućnosti. Stoga je važno, naglašava Houseknecht (1987; prema Čudina-Obradović i Obradović, 2006), istražiti i njihove namjere za budućnost. Kad je riječ o apstinenciji od djece, moguće je prepoznati tri vrste te apstinencije: 1) *odgađanje rođenja prvog djeteta*, 2) *dobrovoljnu apstinenciju* i 3) *prisilnu apstinenciju zbog neplodnosti*, a dalje u tekstu poseban naglasak bit će stavljen na detaljnije objašnjenje dobrovoljne apstinencije.

Prema Agrillo i Nelini (2008) odluka da se nemaju djeca predstavlja značajnu promjenu u suvremenoj obitelji jer je sve više parova koji dobrovoljno ne žele postati roditelji. Prema Čudina-Obradović i Obradović (2006) dobrovoljni apstinenti od djece su osobe koje nemaju želju ili planove za imanje djece, ali su biološki sposobni. Ključni aspekt istraživanja osoba koje ne žele imati djecu je razumijevanje razloga i motivacija iza te odluke (Lunneborg, 2000; prema Agrillo i Nelini, 2008). Najčešći motivi među apstinentima su želja za slobodom od odgovornosti i brige za dijete te težnja za osobnim razvojem i spontanom mobilnošću (Houseknecht, 1987; May, 1995; prema Agrillo i Nelini, 2008). Istraživanja Houseknechta (1987; prema Agrillo i Nelini, 2008), ukazuju da su žene češće motivirane brigom za pretjerani rast populacije, sumnjom u vlastitu sposobnost roditeljstva i brigom za dobrobit djece, dok se razlozi muškaraca odnose na financijske prednosti i nelagodu u blizini djece. Neki parovi bez

djece doživljavaju trudnoću i porođaj kao traumatične i teške situacije, što čini temelj za njihovu odluku (Hird i Abshoff, 2000; prema Agrillo i Nelini, 2008). Čimbenici koji utječu na odluku pojedinca da nemaju djecu uključuju izbjegavanje negativnih aspekata roditeljstva ili uživanje pozitivnih aspekata života bez djece, percepciju roditeljstva kao zahtjevnog zadatka, gubitak kontrole nad svojom sudbinom, financijske poteškoće, dodatne obveze, utjecaj na bračnu ravnotežu te osjećaj moralne i društvene odgovornosti. Nadalje, Park (2005) navodi razloge koje su sudionici u njenom istraživanju spomenuli kao one zbog kojih su nesigurni u preuzimanje roditeljske uloge, odnosno ono što ih odbija. Prvi razlog su *osobnost i vještine koje se vezuju uz roditeljstvo*. Mnogi smatraju da određene osobine poput introvertnosti, potrebe za mirom, spontanom mobilnošću, anksioznosti, nestrpljivosti i perfekcionizma nisu spojive s uspješnim roditeljstvom te da takvi pojedinci ne posjeduju potrebne karakteristike poput strpljenja i fleksibilnosti. Zatim slijede *karijerni ciljevi*. U spomenutom istraživanju znatno više žena nego muškaraca je izjavilo da je život bez djece nužan preduvjet za njihovu vlastitu karijeru i profesionalni uspjeh. Jasni karijerni ciljevi bili su im primarna motivacija, jer im je izostanak djece omogućio potpunu predanost poslu i razvoju uspješne profesije. Neke žene su izrazile stav da je roditeljstvo nešto što se radi cijelim srcem, objašnjavajući da majke trebaju ostati kod kuće s djecom te su odbacile opciju dječjeg vrtića kao neprikladne ustanove za brigu o njihovoj potencijalnoj djeci. Neke osobe vjeruju da bi roditeljstvo narušilo njihove druge životne ciljeve i način života koji cijene, stoga je njihov *životni stil usmjeren prema odraslima*. Zadržavanje trenutnog načina života postaje njihov primarni motiv, omogućujući im fokusiranje na osobne interese i ciljeve nevezane uz roditeljstvo u svom slobodnom vremenu. Zatim slijede određeni *osjećaji prema djeci*. Neki sudionici istaknuli su nelagodu ili nezainteresiranost za djecu kao glavni razlog za svoj izbor da ne budu roditelji. Često su žene izvijestile da se osjećaju ugodnije u prisustvu starije djece nego dojenčadi. Jedna sudionica je jasno izrazila nedostatak interesa za djecu kao ključni faktor za svoju odluku da ne postane majka. Također, neke su izražavale i velik strah od bolova tijekom poroda, što izaziva snažne emocionalne reakcije. Na kraju, neki su donijeli odluku o neimanju djece zbog *brige o globalnom rastu populacije*. Njihova odluka fokusira se na poboljšanje dobrobiti ljudi i drugih vrsta na prenaseljenom i ekološki ugroženom planetu, a pokreću ih moralna načela i duboka vjerovanja u važnost te odluke. Osim toga, neki pojedinci razmišljaju o posvajanju kako bi uskladili svoju zabrinutost za rast populacije s željom za roditeljstvom. Brojna istraživanja ukazuju da osobe koje dobrovoljno odluče ne imati djecu često posjeduju određene sociodemografske karakteristike koje se razlikuju od osoba s djecom. Park (2005) navodi da, u usporedbi sa svojim roditeljima, osobe koje ne žele imati djecu obično imaju viši stupanj

obrazovanja te se radije zapošljavaju u profesionalnim i menadžerskim zanimanjima. Također, veća je vjerojatnost da oba partnera ostvaruju relativno visoke prihode (Abma i Peterson, 1995; Bachu, 1999; prema Park, 2005), češće žive u urbanim sredinama (DeOllos i Kapinus, 2002; prema Park, 2005), pokazuju nižu razinu religioznosti (Heaton, Jacobson i Fu, 1992; Mosher, Williams i Johnson, 1992; prema Park, 2005), manje su tradicionalni u rodnim ulogama i stavovima (Baber i Dreyer, 1986; Burman i de Anda, 1986; Callan, 1986; prema Park, 2005) te su skloniji nekonvencionalnim životnim stilovima (Bram, 1984; Burman i de Anda, 1986; prema Park, 2005). Iako postoje varijacije, ovi obrasci dosljedno se pojavljuju u brojnim studijama (Park, 2005).

1.2.1. Obitelj odrastanja i duljina obrazovanja kao odrednice motivacije za roditeljstvo

U ovom dijelu prikazat će se neka istraživanja koja su usmjerena na usporedbu jedinaca te osoba koje odrastaju u obiteljima s više braće i sestara, ali i usporedbu pojedinaca koji se razlikuju po duljini obrazovanja.

Kad je riječ o faktorima povezanim s motivacijom za roditeljstvo, posebna važnost pridaje se obitelji djetinjstva kao središnjem utjecaju u procesu socijalizacije, a članovi obitelji smatraju se najutjecajnijim u oblikovanju ponašanja i stavova vezanim uz rađanje djece. Važnost veličine obitelji, dobne razlike među djecom, redoslijed rođenja i rod braće ističu se kao bitni čimbenici koji opisuju *obitelj djetinjstva*. Neki autori smatraju da na fertilitetnu motivaciju svakog pojedinca veliki utjecaj ima razvoj pojedinca u obitelji djetinjstva i socijalizacija unutar nje, što određuje njihovo mišljenje o tome je li roditeljstvo poželjno ili nepoželjno. Bez obzira na društveno-ekonomske uvjete, bračni partneri s različitim vrijednostima stečenim tijekom socijalizacije pokazat će različitu fertilitetnu motivaciju (Čudina-Obradović i Obradović, 2006). Istraživanja Gustavusa i Nama (1970; prema Obradović i Čudina-Obradović, 1999) te Simmonsa i Turnera (1976; prema Obradović i Čudina-Obradović, 1999) otkrila su da veličina obitelji u kojoj je pojedinac odrastao i redoslijed rođenja mogu predvidjeti njegovo ponašanje vezano uz rađanje djece. Odnos djeteta s roditeljima ima ključnu ulogu u prihvaćanju roditeljskih vrijednosti i stavova, te će djeca lakše prihvatiti obiteljske vrijednosti uz tople odnose u obitelji. Socijalizacija djeteta u okviru obitelji ovisi o povezanosti unutar obitelji, poštivanju obiteljskih običaja, vjerskoj homogenosti te zajedničkom prakticiranju vjerskih obreda. Iako se pretpostavlja da će velike obitelji poticati fertilitetnu motivaciju zbog prijenosa vrijednosti, istraživanja do sada nisu potvrdila tu

povezanost. No, potvrđen je utjecaj braće i sestara na stavove i ponašanje vezano uz fertilitet (Kiddwell, 1981; prema Obradović i Čudina-Obradović, 1999).

Pickhardt (2008) u svojoj knjizi „The future of your only child“ opisuje karakteristike jedinaca od kojih će neke ovdje biti spomenute. Jedinci dobivaju neometanu pažnju roditelja te je njihov odnos vrlo blizak i pun međusobne povezanosti. Pozitivno je to što roditeljska pažnja pomaže djetetu razvijati samopouzdanje, međutim, negativna strana je ta da pretjerana pažnja može dovesti do osjećaja povećane važnosti i osjećaja da ih se stalno promatra, što može biti opterećujuće (McGrath, 1989; prema Pickhardt, 2008), pa ponekad požele drugo dijete u obitelji na kojeg bi se pažnja podijelila. Unatoč predrasudama o njihovoj usamljenosti i nedostatku braće/sestara za razvoj socijalnih vještina (Pickhardt, 2008), istraživanja ukazuju da jedinci uspješno uspostavljaju čvrsta prijateljstva. Vrijeme koje provode sami ne rezultira osjećajem usamljenosti, već pogoduje njihovu osobnom rastu i razvoju kreativnosti (Jones, 1984; prema Pickhardt, 2008; Falbo, 1981; prema Falbo i Polit, 1986). Jedinci u djetinjstvu češće žale za braćom/sestrama, no u adolescenciji shvaćaju da bi s njima morali dijeliti i roditelje (Pickhardt, 2008). Iako uglavnom ne osjećaju potrebu za braćom/sestrama dok su odnosi u obitelji dobri, jedincima može nedostajati trajna obiteljska veza nakon smrti roditelja (Pickhardt, 2008). Iako mogu biti tvrdoglavi, jedinci obično izbjegavaju sukobe i svađe. Međutim, budući da kod kuće nemaju braću s kojom bi vježbali pregovaranje i rješavanje razmirica, taj manjak iskustva jedinaca može biti povezan s određenim poteškoćama u održavanju prijateljstava i ljubavnih veza u kojima se jave nesuglasice, u usporedbi s onima koji imaju braću/sestre. Prednost jedinaca je što njihovi roditelji imaju više slobodnog vremena i materijalnih resursa za ulaganje u njihov razvoj i dobrobit, poput izvanškolskih aktivnosti, zdravstvene zaštite, višeg obrazovanja i materijalnih stvari (Claudy, 1984; Howe i Madgett, 1975; prema Falbo i Polit, 1986). Stoga su jedinci češće uključeni u takve pogodnosti u usporedbi s djecom iz većih obitelji.

Kada govorimo o utjecaju veličine obitelji na djecu, jedan važan koncept je *model razrjeđivanja* koji uvodi Blake (1981a, 1989; prema Downey i Condrón, 2004). Model razrjeđivanja resursa sugerira da kako se povećava broj djece u obitelji, opada kvaliteta brige i resursa koji su dostupni svakom djetetu. Roditelji imaju ograničenu količinu resursa kao što su vrijeme, energija i novac koje mogu uložiti u svako dijete. Stoga svako sljedeće dijete dobiva sve manji udio roditeljske pažnje, vremena i ostalih resursa. Rezultat je da kvaliteta skrbi za svako pojedino dijete opada kako se povećava veličina obitelji. Zaposleni roditelji većeg broja djece provode manje vremena kod kuće, pa briga za obitelj sve više pada na stariju djecu. Starija

braća i sestre tako sve češće postaju skrbnici mlađe djece (Chappell i Penning, 2005; prema East, 2010). Iako je tijekom 20. stoljeća samostalno skrbništvo nad braćom i sestrama, tzv. "male majke" ili "dječji roditelji", i dalje bilo često (Mintz i Kellogg, 1988; prema East, 2010) danas se smatra stigmatiziranim (Creighton, 1993; prema East, 2010).

Većina ljudi odrasta uz braću i sestre; oko 80% u Europi i SAD-u (Dunn, 2002), a njihovi odnosi su često najtrajniji u životu (Dunn, 2002). Braća i sestre imaju posebnu ulogu u životima adolescenata pružajući im emocionalnu podršku koja se razlikuje od podrške roditelja, prijatelja ili ljubavnih partnera Buhrmestera (1992; prema Yeh i Lempers, 2004). Kad im je potrebna emocionalna podrška, adolescenti braću i sestre percipiraju pouzdanijim osloncem čak i u usporedbi s najboljim prijateljima (Lempers i Clark-Lempers, 1992; prema Yeh i Lempers, 2004). Oko određenih tema poput izlazaka i seksualnosti, adolescenti se osjećaju ugodnije razgovarati s braćom/sestrama nego s roditeljima (Cotterell, 1996; Moser i sur., 1996; Tucker i sur., 1997; prema Yeh i Lempers, 2004). Istraživanja Smitha (1990, 1993; prema Yeh i Lempers, 2004) pokazuju da bliski odnosi među braćom i sestrama mogu pomoći poboljšanju akademskog uspjeha kod adolescenata kroz učenje i poučavanje koje poboljšava njihove kognitivne sposobnosti. Odnosi među braćom i sestrama utječu i na razvoj socijalnih vještina. Na primjer, interakcije i konflikti iako neugodni, mogu biti korisni za razvoj komunikacijskih i pregovaračkih vještina (Brody, 1998; prema Downey i Condrón, 2004). Djeca uče izražavati i kontrolirati svoje emocije, što prenose u odnose izvan obitelji. Iako je uobičajeno da postoje manji konflikti, predugotrajne i preintenzivne svađe između braće i sestara mogu biti štetne (Dunn, 1983; Shantz i Hobart, 1989; prema Stocker i sur., 2002). Campione-Barr (2014) identificirala je četiri vrste sukoba među braćom i sestrama: jednakost, upadanje u osobni prostor, namjerna šteta i odnosi. Prema teoriji socijalnih usporedbi Festingera (1954; prema Feinberg i sur., 2012), ljudi se vrednuju uspoređujući se s drugima, posebno braća i sestre. Iako društvene norme pozivaju na jednak tretman djece, mnogi roditelji primjećuju individualne razlike među djecom u ponašanju, osobnosti i potrebama, što ih navodi na diferencijalni tretman (Volling, 1997; prema Feinberg i sur., 2012). Djeca takav tretman primjećuju što može narušiti odnose među braćom i sestrama te prouzročiti psihosocijalne probleme (Brody i sur., 1987; prema Feinberg i sur., 2012).

Dunn i sur. (1994; prema Dirks i sur., 2015) navode da braća i sestre od malih nogu grade bogatu povijest zajedničke igre i svađa. Ponašanja i osjećaji između braće i sestara u djetinjstvu povezani su s njihovim odnosima u adolescenciji (Buhrmester, 1992; prema Yeh, 2004). Adolescenti često prijavljuju manje interakcija i bliskosti s braćom i sestrama nego djeca

(Buhrmester, 1992; prema Yeh, 2004), ali odnosi i dalje mogu biti bliski (Lempers i Clark-Lempers, 1992; prema Yeh, 2004). Djeca izvještavaju o više konflikata s braćom i sestrama bliže dobi (Furman i Buhrmester, 1985), odnosno zadovoljnija su odnosima s većom razlikom u dobi, jer su tad intimniji i manje sukobljeni (Buhrmester i Furman, 1990; prema Kim i sur., 2006). U većim obiteljima odnosi među braćom i sestrama mogu biti manje bliski i topli te se takvi nastavljaju i u odrasloj dobi (Stocker i sur., 1997). Djeca iz većih obitelji mogu doživljavati roditelje kao osobe s ograničenim resursima pažnje i ljubavi, zbog čega mogu biti osjetljivija na nejednako ponašanje roditelja i doživljavati veće rivalstvo nego djeca iz manjih obitelji.

Kada je riječ o povezanosti veličine obitelji djetinjstva i motivacije za roditeljstvo, Thornton (1980; prema Buhr i sur., 2018) navodi dva glavna objašnjenja za uočenu povezanost između broja braće i sestara te broja djece u sljedećoj generaciji. Prvo objašnjenje je da tijekom socijalizacije dolazi do prijenosa roditeljskih vrijednosti i stavova vezanih uz obitelj i djecu na potomke. Pretpostavlja se da osobe koje potječu iz obitelji s više djece usvajaju stavove koji više cijene veće obitelji te stoga i sami žele više djece (Axinn i sur., 1994; prema Buhr i sur., 2018). Drugo objašnjenje je prijenos socioekonomskog statusa kroz generacije. U istom se istraživanju identificirala pozitivna korelacija između broja braće i sestara te očekivanog obiteljskog broja potomaka. Osobe bez braće i sestara najčešće su izjavljivale da ne očekuju djecu ili očekuju jedno dijete. Oni s jednim bratom ili sestrom najčešće su očekivali dvoje djece, dok su oni s dvoje ili više braće i sestara najčešće očekivali troje ili više djece. Najjača povezanost utvrđena je između troje ili više braće i sestara te očekivanja troje ili više djece. Detaljnija analiza pokazala je da osobe s troje ili više braće i sestara u prosjeku očekuju veći broj vlastite djece nego oni s manje ili bez braće i sestara. Primjerice, gotovo 30% onih s troje ili više braće i sestara očekivalo je imati troje ili više djece, nasuprot 8% onih bez braće i sestara. Ovi nalazi upućuju na zaključak da mladi odrasli često očekuju veličinu obitelji sličnu onoj u kojoj su odrasli, pogotovo ako potječu iz brojnih obitelji (Buhr i sur., 2018).

Kada je riječ o obrazovanju, brojna istraživanja pokazala su da postoji obrnuta povezanost između razine obrazovanja i stope fertiliteta, odnosno broja djece (Bumpass i Westoff, 1970; prema Falbo i Polit, 1986). Što je viša razina obrazovanja, to je manji fertilitet. Jedno starije istraživanje utvrdilo je i da žene s višim kvocijentom inteligencije (a koji je povezan s obrazovanjem) imaju manje djece od žena s nižim kvocijentom inteligencije (Udry, 1978; prema Falbo i Polit, 1986). Rezultati istraživanja Čipina (2011) jasno upućuju na postojanje razlike u obrascima fertiliteta između žena s najnižim i najvišim stupnjevima

obrazovanja. Žene sa završenim samo primarnim obrazovanjem pokazuju znatno veću stopu fertiliteta u usporedbi sa ženama sa završenom sekundarnom i tercijarnom razinom obrazovanja. U istraživanju Čipina (2011) su sudjelovale mlađe (20-29 godina) i starije (30-39 godina) sudionice, a udio žena sa završenom samo osnovnom školom koje imaju troje ili više djece dosegao je 30,6%, što je značajno više u odnosu na 8,4% kod žena sa završenom srednjom školom i 3,4% kod žena sa završenim fakultetskim obrazovanjem. Sličan obrazac vidljiv je i kod postotka imanja dvoje djece, koji je u navedenom istraživanju bio najviši kod žena sa završenom osnovnom školom (38,9%), u usporedbi s 25,7% onih sa završenom srednjom školom i 19,1% onih sa završenim fakultetom. S druge strane, udio žena bez djece raste s porastom razine obrazovanja, od 13,9% s primarnim, 44,6% sa sekundarnim do čak 57% s tercijarnim. Dakle, ovi podaci jasno upućuju na obrnutu povezanost fertiliteta i obrazovne razine, pri čemu žene nižeg obrazovanja u prosjeku rađaju više djece. Nadalje, Čipin (2011) navedeno objašnjava teorijom druge demografske tranzicije prema Lesthaeghe i Surkyn (1988; prema Čipin, 2011). Pretpostavka je da bi se razlike u fertilitetu između žena različitih obrazovnih razina mogle objasniti time što visokoobrazovane žene u većoj mjeri teže profesionalnom razvoju i ostvarenju vlastitih ciljeva, pa stoga planiraju manji broj djece. Ova pretpostavka naglašava važnost postmaterijalističkih vrijednosti poput samoostvarenja, nezavisnosti i raskida s tradicijom. Za razliku od normi i očekivanja karakterističnih za tradicionalnija društva, danas ljudi više cijene slobodu izbora i oslobađanje od nametnutih obrazaca, vjerskih normi i drugih ograničenja. Nadalje, nalaz da postoji jaka obrnuta veza između obrazovne razine žena i dobi u kojoj postaju majke, odnosno da više obrazovane žene dobivaju djecu kasnije, potvrđuju i Rindfuss i sur. (1980; prema Mills i sur., 2011). Analize europskih žena rođenih 1960-ih pokazuju da one s višim obrazovanjem (tercijarnim i postsekundarnim) dobivaju prvo dijete znatno kasnije od manje obrazovanih žena (European Social Survey, 2006; prema Mills i sur., 2011), za što postoji nekoliko razloga. Prvo, studiranje i majčinstvo zahtijevaju puno vremena, teško ih je istovremeno obavljati. Drugo, obrazovnije žene češće žele ostvariti karijeru prije nego dobiju djecu. Treće, djeca su „skupa“, a obrazovaniji roditelji imaju strmiji rast prihoda tijekom godina, pa često žele pričekati dok si financijski mogu priuštiti djecu (Happel i sur., 1984; prema Mills i sur., 2011).

U kontekstu obrazovanja treba spomenuti i da ono pojedincima pruža potrebne kvalifikacije i kompetencije koje im omogućuju lakše zapošljavanje na stabilnim i sigurnim radnim mjestima s adekvatnim primanjima, što posljedično povećava ekonomsku sigurnost i olakšava donošenje dugoročnih odluka poput onih vezanih uz roditeljstvo i osnivanje obitelji.

Prema brojnim studijama (Adsera, 2004; prema Mills i sur., 2011), situacije poput nezaposlenosti i nestabilnih privremenih radnih ugovora povezane su s tendencijom odgađanja dobivanja prvog djeteta. Naime, ekonomska nesigurnost otežava donošenje dugoročnih obvezujućih odluka poput roditeljstva, posebice kod mladih i u zemljama s višom nezaposlenošću. S druge strane, u zemljama s razvijenim socijalnim mrežama kao što su skandinavske, ekonomska nesigurnost ima slabiji utjecaj na odgađanje roditeljstva (Adsera, 2004; prema Mills i sur., 2011). Stoga, kako bi se osjećali spremni za preuzimanje roditeljske uloge, pojedinci najčešće nastoje pronaći stabilno zaposlenje i ostvariti financijsku sigurnost. Prema istraživanju Kreyenfeld (2010), ekonomska nesigurnost, mjerena kroz nezaposlenost, imala je različite učinke na odgađanje majčinstva kod visokoobrazovanih i niže obrazovanih žena u Njemačkoj. Konkretno, visokoobrazovane žene sklonije su odgađati prvo dijete u uvjetima ekonomske nesigurnosti i zabrinutosti oko posla. S druge strane, niže obrazovane žene u takvim okolnostima ranije postaju majke.

Prema nizu istraživanja (McDonald, 2006; prema Mulder i Billari, 2010), kupnja kuće ili stana predstavlja najvažniju financijsku odluku za većinu ljudi i ima dugoročne posljedice slično kao i odluka o roditeljstvu. Mogućnost vlasništva nad nekretninom može utjecati na odluku o zasnivanju obitelji i imanju djece (Krishnan i Krotki, 1993; prema Mulder i Billari, 2010) tako da na primjer, neki mladi ljudi odgađaju brak ili roditeljstvo jer ne mogu priuštiti kupnju nekretnine (Ineichen, 1981; prema Mulder i Billari, 2010), a vlasnici nekretnina vjerojatnije će ranije imati prvo dijete u usporedbi s najmoprimcima (Mulder i Wagner, 2001; prema Mulder i Billari, 2010). Prema nalazima studija Kendiga, Feijtena i Muldera (1984, 2002; prema Mulder i Billari, 2010) vjerojatnije je da će parovi u stabilnoj vezi, koji su određeno vrijeme zajedno i razmišljaju o roditeljstvu, kupiti zajedničku nekretninu. Stoga, postoji veća vjerojatnost da će se parovi odlučiti na roditeljstvo nakon što postanu vlasnici nekretnina (Mulder i Wagner, 2001; prema Mulder i Billari, 2010).

Zahvaljujući masovnim zračnim putovanjima, destinacije koje su prije bile nedostupne danas su lako dostupne što potiče mlade da iskoriste mogućnost putovanja prije nego preuzmu roditeljske obveze, jer oni koji propuste ta iskustva zbog ranog roditeljstva često to kasnije žale kako navode Carmichael i Whittaker (2007). Sama mogućnost odabira kada će, i hoće li uopće imati djecu, utječe na to da mnogi odgađaju ozbiljno razmišljanje o roditeljstvu barem do 30-te godine života. Naime, mladi u dobi od 20-ih godina često su usredotočeni na ostvarivanje karijernih i materijalnih ciljeva, putovanja i općenito uživanje u životu bez preuzimanja dugoročnih obveza, a kasniji ulazak u svijet rada također doprinosi odgađanju roditeljstva. Sve

u svemu, društvene promjene stvorile su kontekst u kojem, među ostalim, sloboda izbora i uživanje u mladosti imaju prednost pred ranim stupanjem u roditeljsku ulogu (Carmichael i Whittaker, 2007).

1.3. Povezanost imanja djece i braka

Suvremeni društveni procesi i promjene u načinu života iz temelja mijenjaju tradicionalne uloge obitelji i braka, a težnja ka profesionalnom napretku i opća liberalizacija društva doveli su do razlika u percepciji tih institucija. Kao posljedica toga, danas je sve prisutniji trend kasnijeg stupanja u brak ili potpunog odustajanja od njega, dok rastave brakova postaju sve učestalije. Obitelji su manje, a sve je više parova bez djece. Sve navedeno utječe na buduća demografska kretanja. Ovi trendovi vidljivi su na svim prostornim razinama, od lokalnih zajednica do nacionalne razine (Majstorić, 2019).

U razdoblju od 2001. do 2019. godišnji broj sklapanja brakova u Europskoj uniji kretao se između 4,1 i 5,0 brakova na tisuću stanovnika, no primjećuje se značajan i konstantan pad. Hrvatska se tijekom istog razdoblja nalazila od 0,3 do 0,6 brakova više na tisuću stanovnika u usporedbi s prosjekom Europske unije, ali i u njoj se primjećuje sve manje sklopljenih brakova (Državni zavod za statistiku, 2019).

Porast ekonomskog statusa i neovisnosti žena u posljednjih nekoliko desetljeća, često povezan s višom razinom obrazovanja, dijelom može biti povezan i s trendovima u sklapanju brakova. Sve veće sudjelovanje žena na tržištu rada, za razliku od ranijih shvaćanja da je rad (i povezana financijska neovisnost) rezerviran za muškarce, doprinijelo je tome da danas žene u većoj mjeri nego prije važnost pridaju i ekonomskoj neovisnosti. Sveukupno, kombinacija promjena u percepciji rodni uloga i veće financijske neovisnosti žena može biti jedan od čimbenika povezanih s opadanjem stopa brakova (Damjanić, 2014). Međutim, valja uzeti u obzir i da istraživanja pokazuju da postoje razlike u potrebi za sklapanjem braka između muškaraca i žena, kao i među različitim dobnim skupinama. Prema istraživanju Perlmutter i Hall (1992), postoje izražene razlike u potrebi za sklapanjem braka između muškaraca i žena, kao i među različitim dobnim skupinama. Žene općenito iskazuju veću potrebu za stupanjem u bračnu zajednicu, pri čemu je ta potreba najizraženija kod mlađih žena. S druge strane, kod muškaraca situacija je obrnuta, stariji muškarci pokazuju veću sklonost prema braku u usporedbi s mlađim muškarcima. Tradicionalne rodne uloge i društvena očekivanja također

moгу utjecati na ove trendove, gdje se od žena očekuje da se rano vezuju i formiraju obitelj, dok se muškarcima ostavlja više prostora za karijerno napredovanje prije stupanja u brak.

U prošlosti se u agrarnim društvima rano stupalo u brak zbog potrebe za radnom snagom i većim obiteljima (Akrap, 2001; prema Majstorić, 2019). No razvojem društva došlo je do promjena, npr. školovanje mladih postalo je duže, što odgađa ulazak u brak, također nedostatak stambenog prostora u gradovima gdje su poslovi također otežava sklapanje braka (Akrap, 1999; prema Majstorić, 2019). Prema podacima Eurostata (2019), visokih 87,8% mladih u dobi od 16 do 29 godina živi zajedno s roditeljima.

U demografskom smislu, stanovništvo Hrvatske se ističe visokim postotkom rođenja djece unutar braka, što iznimno naglašava značaj obitelji u kreiranju javnih politika. Ova veza između rođenja djece i braka ima dva smjera: s jedne strane, broj sklopljenih brakova znatno utječe na ukupan broj rođene djece, dok s druge strane broj djece rođene unutar određene generacije utječe na broj brakova kad ta generacija dođe u doba za sklapanje braka (između 20 i 29 godina) (Živić, 2002; prema Majstorić, 2019). U Hrvatskoj postotak živorođenih u braku je vrlo visok, no snižavao se kroz vrijeme. Godine 2000. je iznosio 91%, 5 godina nakon je iznosio 89,5%, još 5 godina nakon 86,8% te 2015. godine 81,9%, što je u 15 godina prouzročilo snižavanje za 9,1% živorođenih u braku (Majstorić, 2019).

Donošenje odluke o stupanju u brak ili započinjanju zajedničkog života s partnerom intimna je i osobna stvar. Ljubav se ističe kao najčešći razlog zašto su se parovi odlučili vjenčati ili započeti zajednički život, a zajedništvo i želja za službenim obvezivanjem također su važni faktori za ulazak u brak. Praktičniji razlozi poput financija i praktičnosti zajedničkog stanovanja, dominiraju kod četvrtine ispitanika, a petina ispitanika istaknuli su želju za budućom djecom kao glavni motiv za brak (Horowitz i sur., 2019). Relativno mali udio osoba u partnerskim odnosima osjeća pritisak za ulaskom u brak, i to nešto više od strane obitelji i društva (26%) nego partnera (17%) i prijatelja (11%) (Horowitz i sur., 2019). Prema rezultatima istraživanja (Whitehead i Popenoe, 2001; prema Cherlin, 2004) 94% mladih neoženjenih ispitanika izjasnilo se kako prilikom stupanja u brak žele partnera koji će im biti prije svega blizak emocionalni partner. Autori studije zaključuju kako, iako brak gubi dio svoje tradicionalne uloge, postaje sve popularniji kao "super odnos", to jest intenzivno intimno partnerstvo utemeljeno na seksualnoj vjernosti, romantičnoj ljubavi, emocionalnoj bliskosti i zajedništvu.

Međunarodno istraživanje Hiekela i sur. (2014b; prema Groepler, 2021) pokazuje da u konzervativnim zemljama relativno veliki postotak nevjenčanih parova imaju namjeru vjenčati se, iako odbacuju instituciju braka ili su ravnodušni prema njoj, što se tumači kao prisutnost relativno jakog normativnog pritiska obitelji i zajednice, a ne nužno pozitivnih osobnih stavova prema braku. Tradicionalne društvene norme utječu na odluku o braku, posebno tijekom trudnoće, s obzirom da se rađanje izvanbračne djece u tradicionalnim društvima negativno sankcionira (Blossfeld i Mills, 2001; prema Groepler, 2021). Religioznost osobe također igra ulogu u percepciji dobrobiti i prednosti braka. Što su vjerska uvjerenja neke osobe usklađenija s idejom braka, ta će osoba imati pozitivniji stav prema braku. Naime, većina religija promovira brak i relativno tradicionalne obrasce obiteljskog života. Stoga se može očekivati da će osobe koje aktivnije sudjeluju u vjerskim obredima i zajednicama imati afirmativniji pogled na instituciju braka i prije ući u brak (Bearman i Bruckner, 2001; prema Mahay i Lewin, 2007).

U posljednjih nekoliko desetljeća sve je učestalije da ljudi imaju više partnerskih veza prije dobivanja prvog djeteta (Wu i Schimmele, 2005; prema Mills i sur., 2011). To je povezano s porastom različitih oblika partnerskih odnosa poput izvanbračnih zajednica što nadalje doprinosi odgađanju sklapanja braka (Heuveline i Timberlake, 2004, Bumpass i sur., 1991; prema Mills i sur., 2011) ali i ulaska u roditeljstvo. Zahvaljujući liberalizaciji stavova o braku, seksualnosti i kontracepciji od 1960-ih godina, mladi ljudi danas imaju više slobode uživati u intimnim vezama bez nužne povezanosti s roditeljstvom. U mnogim zemljama izvanbračne zajednice imaju funkciju privremenog odnosa koji prethodi formalnom ulasku u brak (Manning i Smock, 2002; prema Mills i sur., 2011), produžavajući vrijeme do dobivanja prvog djeteta. Istraživanje u Španjolskoj pokazalo je da je vjerojatnost začeća bila značajno niža za osobe u izvanbračnoj zajednici u usporedbi s osobama u braku (Baiza'n i sur., 2003; prema Mills i sur., 2011). Poteškoće u pronalasku prikladnog partnera također mogu doprinijeti odgađanju ili odustajanju od roditeljstva (Mills i sur., 2011). Podrška partnera jedan je od ključnih čimbenika (uz zdravlje majke) među muškarcima i ženama bez djece pri donošenju odluke o mogućem roditeljstvu (Testa, 2007; prema Mills i sur., 2011). S druge strane, odgađanje roditeljstva povećava mogućnost prekida veze prije začeća, a uspostavljanje nove veze zahtijeva vremena. Uz navedeno, za mnoge žene, posebice zbog bioloških ograničenja plodnosti, proces pronalaženja dugoročnog partnera i razvoj odnosa do dogovora o zajedničkom roditeljstvu postaje sve izazovniji (Carmichael i Whittaker, 2007). Prema Lampic i sur. (2006), nekoliko je ključnih preduvjeta za donošenje odluke o roditeljstvu, od kojih je na prvom mjestu život u

stabilnoj vezi u kojoj se odgovornost za dijete dijeli s partnerom, a na drugom osjećaj osobne zrelosti za preuzimanje roditeljske uloge.

Odluke o neimanju djece nisu nužno konačne i mogu se mijenjati, posebno u kasnim 30-ima Carmichael i Whittaker (2007). Početna nezainteresiranost za roditeljstvo može se izmijeniti zbog novih veza ili promjene prioriteta, dok kod nekih osoba rana odluka ostaje nepromijenjena. Snažne želje za djecom ponekad ostaju neostvarene, a namjere vezane uz roditeljstvo mogu varirati tijekom života. Žene koje nemaju djecu zbog okolnosti mogu doživljavati različite emocije, od očaja zbog neostvarivanja roditeljstva do spremnosti razmatranja te opcije s pouzdanim, entuzijastičnim i za ljubav spremnim partnerom (Cannold, 2004, 2005; prema Carmichael i Whittaker, 2007).

Leridon (2004, 2008; prema Mills i sur., 2011), objašnjava da je, biološki gledano, odgađanje roditeljstva rezultiralo time da parovi imaju djecu u dobi kada je plodnost žena već u opadanju. Istraživanja populacija gdje nema korištenja kontracepcije pokazuju da plodnost žena počinje opadati nakon 25. godine, s ubrzanim padom u srednjim tridesetima (Bongaarts, 1975; prema Mills i sur., 2011). Neke procjene upućuju da se neplodnost povećava s 1% u dobi od 25 godina na 5% u dobi od 35, 17% u dobi od 40, do 55% u dobi od 45 godina (Leridon, 2008; prema Mills i sur., 2011). U prirodnim uvjetima, vjerojatnost trudnoće koja rezultira rođenjem djeteta opada s dobi žene. Otprilike tri četvrtine žena u dobi od 30 godina, koje nastoje zatrudnjeti, će uspjeti za godinu dana i donijeti na svijet živo dijete, dok će taj postotak pasti na oko dvije trećine u dobi od 35 godina i na približno 44% u dobi od 40 godina (Leridon, 2004; prema Mills i sur., 2011). Međutim, kod starijih žena, u odnosu na mlađe, trudnoće češće završavaju spontanom pobačajem (Leridon, 2008; prema Mills i sur., 2011).

U konačnici, analiza demografskih trendova u Hrvatskoj ukazuje na kontinuirano povećanje prosječne dobi majki pri rođenju prvog djeteta u posljednjih 50 godina. Godine 1971., prosječna dob majki pri rođenju prvog djeteta u Hrvatskoj iznosila je 22,6 godina, 2001. povećala se na 25,8 godina, a posljednji podatci Državnog zavoda za statistiku, objavljeni 2021. godine, dosegli su do 29,6 godina. U 50 godina ta dob povećala se za 7 godina što jasno pokazuje na sve kasnije stupanje u majčinstvo iz desetljeća u desetljeće (Državni zavod za statistiku, 2023).

2. CILJ I METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Cilj istraživanja bio je dobiti uvid u percepciju roditeljske uloge, odnosa unutar obitelji odrastanja, te motivaciju za roditeljstvo, odnosno buduće planove vezane uz imanje djece osoba mlađe odrasle dobi – jedinaca i osoba koje su odrasle s više braće i/ili sestara (različite veličine obitelji) te osoba koje su se neposredno nakon završetka srednjoškolskog obrazovanja uključile u tržište rada (zaposlenih) i studenata (nastavak obrazovanja na višoj razini).

2.1. Sudionici

U istraživanju su sudjelovale 32 osobe, 23 ženskog roda i 9 muškog roda, a sudjelovanje u istraživanju bilo je dobrovoljno. Svi sudionici su mlađe odrasle dobi u rasponu od 22 do 28 godina, a struktura uzorka s obzirom to je li riječ o jedincima ili sudionicima koji su odrastali s braćom/sestrama, te jesu li sudionici zaposleni ili studiraju, prikazana je u Tablici 1.

Tablica 1.
Prikaz uzorka istraživanja

	Jedinci	Sudionici koji imaju braću/sestre	
Zaposleni sudionici	0	8	8
Studenti	8	16	24
<i>N</i>	8	24	32

Kad je riječ o sudionicima koji imaju braću/sestre, njih 10 ima jednog brata/sestru, 10 ima dvoje braće/sestara, dvoje ih ima troje braće/sestara te dvoje ima četvero braće/sestara. Vezano uz partnerske odnose, najviše sudionika, njih 15, nisu ni u vezi ni u braku, njih 14 su odgovorili da su u vezi, 2 ih je zaručeno i jedan sudionik je u braku.

2.2. Instrumenti i postupak

Za potrebe ovog kvalitativnog istraživanja korišten je polustrukturirani intervju koji se sastojao od 16 pitanja podijeljenih u tri kategorije. Prije samog intervjua svaki sudionik označen je rednim brojem od 1 do 32 te su zabilježeni opći podatci (spol, dob, obrazovni status, broj braća i sestara, je li trenutno u vezi/braku). Prva kategorija pitanja odnosila se na iskustvo i prednosti/nedostatke odrastanja u obitelji kao jedinac ili s bratom/sestrom/u obitelji s više braće/sestara (uključujući i njihove međusobne odnose). Druga kategorija pitanja bila je

usmjerena na ispitivanje motivacije sudionika i sudionica za roditeljstvo te njihove buduće planove povezane s roditeljstvom. Treća kategorija pitanja odnosila se na percepciju prednosti i nedostataka roditeljstva, životnoj dobi u kojoj ga je najbolje ostvariti te odnos braka i imanja djece. Osim navedenog, sudionici su imali priliku i dodati još nešto, ako su smatrali da je potrebno.

Intervjui su se provodili individualno uživo i preko *Zoom-a*, sudjelovanje je bilo dobrovoljno, a sudionicima je zajamčena anonimnost i povjerljivost podataka. Trajanje intervjua je u prosjeku trajalo oko 20 minuta. Razgovori sa sudionicima su, uz njihov pristanak, snimani zvučnim zapisom, a zapisi su potom transkribirani u tekstualni format te izbrisani radi dodatne zaštite podataka.

3. REZULTATI I RASPRAVA

Odgovori sudionika prikupljeni intervjuima sadržajno su analizirani te su, za svako pitanje, kategorizirani na temelju sličnosti. Prikazane su frekvencije, odnosno broj sudionika koji su odgovorili na pojedino pitanje, te koliko njihovih odgovora pripada određenoj kategoriji, pri čemu valja istaknuti da je svaki sudionik mogao dati i više odgovora (a koji mogu pripadati različitim kategorijama). Također, kad je riječ o prikazu rezultata, oni su, ovisno o vrsti pitanja i nekim očekivanjima na temelju prethodnih istraživanja, za neka pitanja prikazani zajednički za sve sudionike, a za neka usporedno po kategorijama sudionika (s obzirom na to je li riječ o jedincima ili sudionicima koji su odrastali s braćom/sestrama, odnosno jesu li sudionici studenti ili zaposleni). Za svaku definiranu kategoriju navedeni su primjeri odgovora sudionika radi boljeg predočanja značenja svake kategorije.

Tablica 2. prikazuje odgovore jedinaca i sudionika s više braće/sestara na pitanje *"Kakvo je bilo Vaše iskustvo odrastanja u obitelji: kao jedinac, odnosno s bratom/sestrom/u obitelji s više braće/sestara?"*. Tablica 3. također prikazuje odgovore jedinaca i sudionika s više braće/sestara, ali na pitanje *„Koje su, prema Vašem iskustvu prednosti (dobre strane), a koji nedostaci (loše strane) toga što ste odrastali: kao jedinac, odnosno s bratom/sestrom (ili više njih)?"*. Zbog sličnosti u odgovorima, obje tablice će biti interpretirane zajedno u tekstu koji slijedi nakon njih.

Tablica 2.

Odgovori na pitanje *"Kakvo je bilo Vaše iskustvo odrastanja u obitelji:*

- *kao jedinac*

- *s bratom/sestrom/u obitelji s više braće/sestara?"*

<i>N</i>	Kategorija	<i>f</i>		<i>N</i>	Primjer odgovora
32	Pozitivno iskustvo odrastanja	25	Jedinci	3	„Baš ono vezano za apsolutno sve u mom životu su mi bili potpora, nikad nije bilo predbacivanja. Uvijek su mi govorili ako mi nešto treba da su tu i da im se obratim za savjet, da će me poslušati makar se to njima osobno ne bi svidjelo...“
			Više braće/sestara	22	„Bilo je dinamično, bilo je veselo, uvijek smo nešto radili, igrali se zajedno, pisali zadaće skupa kasnije je došao i brat pa smo se oko njega brinule...tako da nam je bilo lijepo jer smo imali jedni druge uvijek smo imali nešto za raditi skupa.“
	Poteškoće u obiteljskim odnosima	14	Jedinci	6	„Lagala bih kad bih rekla da je bilo sve savršeno, naravno da nije. Bilo je trenutaka kad su mi išli na živce, kad sam samo htjela da se svi maknu od mene, kad smo se znali posvađat, kad smo znali ulaziti u neke rasprave vezane za učenje, za izlaske... Moja mama i ja smo jako različite, uvijek bi se ja i ona prije posvađale nego tata i ja...“
			Više braće/sestara	8	„...naravno da je tu bilo ponekad i nekih svađa, zezanja, tučnjava, ali je sve to dio normalnog odrastanja...“
	Roditeljska pažnja i briga	12	Jedinci	5	„Pa bilo je dosta lijepo jer je sva pažnja išla meni, nisam morala dijeliti maminiu i tatinu pažnju...“

			Više braće/ sestara	7	
Stečena znanja i vještine	7	Jedinci	0		
		Više braće/ sestara	7		„...mislim da nisi toliko razmažen jer moraš naučit sve dijelit s njima, nisi jedini.“
Povećani materijalni resursi u obitelji	5	Jedinci	5		„Sad vidim posljedice toga što sam bila jedinica, ugađalo mi se svakako jer sam jedina i što god hoću, kome će kupiti nego meni.“
		Više braće/ sestara	0		
Osjećaj usamljenosti	3	Jedinci	3		„...ali mislim da sam bila malo više usamljena nego ostala djeca koja su imala braću... Bilo mi je dobro, ali malo usamljeno. Jedino to mi je bilo što nisam imala nikoga i sad kad sam odrasla još uvijek primjećujem da mi netko fali.“
		Više braće/ sestara	0		
Briga o braći i sestrama	2	Jedinci	0		
		Više braće/ sestara	2		„...tako da sam ja osjećala tu potrebu da se najviše moram brinuti o njoj. Imala sam jako malo vremena za sebe, malo sam i popustila u školi.“
Ostalo	Prisutnost baka i djedova u čuvanju	4	Jedinci	0	
		Više braće/ sestara	4		„...nismo išli u vrtić, nego nas je baka čuvala. Uvijek smo imali nekoga tko je bio tu za nas, uvijek smo imali jedni druge da se skupa družimo.“
	Manje konflikata u obitelji jer nema rivalstva između braće i sestara	2	Jedinci	2	„...nisam se s nikim morala svađati, to mi je bilo baš lijepo. Jer često slušam priče drugih ljudi da su ljubomorni na brata ili sestru, da se često svađaju oko podjele stvari, nemaju svoju sobu. Ne postoji pritisak da me moji uspoređuju s nekim drugim tijekom odrastanja.“
		Više braće/ sestara	0		
	Razmaženost	2	Jedinci	0	
		Više braće/ sestara	2		„...budući da sam bio najmlađe dijete, sva pažnja se ulila u mene i dopuštale su mi se neke stvari koje se mojem bratu i sestri možda nisu pa mi se možda može prepisati da sam bio malo i razmažen.“
	Potreba za brzim odrastanjem	1	Jedinci	0	
		Više braće/ sestara	1		„...ali opet trebao sam najbrže odrasti. Oni su probijali led, a ja dok sam došao do 18. godine sad već trebao biti odrasli kraj njih.“

Tablica 3.

Odgovori na pitanje: "Koje su, prema Vašem iskustvu prednosti (dobre strane), a koji nedostaci (loše strane) toga što ste odrastali:

- kao jedinac

- s bratom/sestrom (ili više njih)?“

N	N	Kategorija	f	N	Primjer odgovora	
32	Prednosti	32	Društvo i emocionalna podrška	24	Jedinci 0 Više braće/ sestara 24	„Uvijek imaš osobu kojoj ćeš reći bilo što što te muči. Kako smo si svi dobri tako se međusobno i podržavamo.“
			Razvoj socioemocionalnih vještina	17	Jedinci 2	„Mislim da mi je to čak i pomoglo da razvijam bolje odnose s drugim ljudima i drugom djecom jer nisam imala neku komfor zonu kao braću ili sestre, nekoga tko je uvijek tu, nego sam se morala sprijateljiti s nekim drugim.“
					Više braće/ sestara 15	„Prednosti su to što znaš biti sam, da se znaš nositi sam s nekim stvarima u životu, tak da kad sam bila mlada nisam mislila da mi treba netko.“ „Naučila sam više toga dijeliti. Nije sve moje nego je njihovo isto. Možda mi je to pomoglo u interakciji s drugim ljudima kad gledaš onu socijalnu stranu, kad s nekim drugim komuniciram već imam iskustva. Mogu se izborit

				za neke stvari malo više jer sam se to s njima navikla.“
Roditeljski resursi (financije, vrijeme, pažnja, ljubav)	10	Jedinci	7	„Prednosti su to što se uvijek samo na mene trošilo jer sam tu bio samo ja. Nije isto kad imaš dvoje ili troje djece pa moraš raspodijeliti plaću na sve njih ili kad sam samo ja. Uvijek sam bio podmiren, što god sam želio mogli su mi omogućiti, to je najveća prednost toga što sam bio jedina.“
				„Prednosti bi bile, možda će zvučat umišljeno, ali sva ta pažnja je na tebi i možeš roditelje uvijek pitati nešto, oni će biti tu samo za tebe, znači ne će trebati podijeliti te neke stvari na brata ili sestru.“
		Više braće/ sestara	3	„Prednost je ta disperzija koja se dogodila, da nisu sva roditeljska snaga, pozornost, oprez, pažnja i strah usmjereni na jedno dijete nego na nas troje. U nekom trenutku nisi samo ti pod staklenim zvonom nego se moraju istovremeno brinuti o troje djece.“
Ostalo				
Izostanak rivalstva između braće/sestara	3	Jedinci	3	„Prednost mi je to što nisam trebala biti u nikakvim konfliktima jer znam da su mi to često svi pričavali da se tuku sa sestrom i braćom, a kad si jedina nema nekog natjecanja i ja sam mogla biti ja i slobodno i prirodno se razvijati.“
		Više braće/ sestara	0	
Privatnost	2	Jedinci	2	„Prednost je to što... imala sam taj neki svoj mir.“
		Više braće/ sestara	0	
Nedostatci	24	Konflikti i odgovornosti	12	Jedinci 0
			Više braće/ sestara	12
				„...a nedostatci su to što sam bila starija sestra pa sam im morala pomagati zadaću, meni se to nije dalo, ja sam se htjela igrati, to mi je bilo najgore. Morala sam isto puno i za njima čistiti i pospremat.“
		Nedostatak roditeljske pažnje, ljubavi i brige	8	Jedinci 0
			Više braće/ sestara	8
				„Falilo mi je puno pažnje od roditelja kroz cijelo to vrijeme jer su svi uzimali njihovu pažnjom, a mene si djelomično zapostavilo.“
		Nedostatak socijalizacije i emocionalne povezanosti	8	Jedinci 8
				„Nedostaci su to što nisam imala društvo, to mi je bio najveći problem jer sam se voljela igrati s djecom i družiti i uvijek sam bila sama, bila sam čak i ljubomorna na djecu koje su imala braću i sestre, jer su oni i dijelili sobu i sve, ja sam uvijek bila sama.“
				„Kad sam se posvađao sa svojim, nisam se mogao nikad nekome mogao sto posto provjeriti, mislim mogao sam, prijatelju ili curi, ali nije isto kad ti s nekim živiš cijeli život. Brat i sestra su ti potpora kad ti je s roditeljima loše. Tako da mi je najviše žao što nemam tu neku osobu kojoj se uvijek mogu obratiti.“
				„A nedostatak je možda to što su se drugi ljudi naučili boriti za sebe, a ja se nisam jer nisam imala braću i to mi stvarno fali...“
				„Ne dao Bog da se nešto dogodi roditeljima jer ostaješ sam, nema tu neke potpore braće da budete zajedno.“

		Više braće/ sestara	0
Ostalo			
Smanjeni materijalni resursi u obitelji	2	Jedinci Više braće/ sestara	0 2
			„...sam morala nasljeđivati sestrinu premlu odjeću... Jedini nedostatak je možda financijski jer se uvijek sve dijeli na manje.“
Razmaženost	1	Jedinci Više braće/ sestara	1 0
			„S druge strane si razmažen, mislim imaš neke povlastice (svi pokloni idu tebi, ti si centar pažnje).“

Većina svih sudionika navodi da je njihovo iskustvo odrastanja bilo pozitivno, manje od polovice svih sudionika odgovara da su tijekom odrastanja doživjeli poteškoće u obiteljskim odnosima, trećina sudionika dodaje da su osjetili i da im je bila pružena roditeljska pažnja i briga. Zbog određene veličine obitelji koja će kasnije biti detaljnije objašnjena, sedmero sudionika navodi da je njihovo iskustvo odrastanja u obitelji utjecalo na to da su stekli neka nova znanja i vještine, petero dodaje da je posljedica njihove veličine obitelji ta što su imali povećane materijalne resurse, samo troje sudionika se osjećalo usamljeno u obitelji, a dvoje sudionika baš suprotno, morali su se više brinuti o braći i sestrama i nisu imali slobodnog vremena za sebe. U intervjuima su neki sudionici spomenuli i druge aspekte svog iskustva odrastanja kao što su prisutnost baka i djedova u čuvanju, manje konflikata u obitelji zbog izostanka rivalstva među braćom i sestrama, osjećaj razmaženosti te potreba za brzim odrastanjem. Sve navedene kategorije prikazane su u tablici 2. U tablici 3 navedene prednosti svog odrastanja prepoznaju svi sudionici, a nedostatke tri četvrtine, odnosno osmero sudionika s braćom i sestrama ne vidi nedostatke u odrastanju. Prednosti koje sudionici navode su „Društvo i emocionalna podrška“, „Razvoj socioemocionalnih vještina“ i „Roditeljski resursi (financije, vrijeme, pažnja, ljubav)“, s druge strane nedostatke koje navode su „Konflikti i odgovornost“, „Nedostatak roditeljske pažnje, ljubavi i brige“ i „Nedostatak socijalizacije i emocionalne povezanosti“. Zanimljivo je što su neke kategorije nedostatke naveli ili isključivo jedinci ili isključivo sudionici koji imaju braću/sestre.

Gotovo svi sudionici koji imaju braću/sestre navode da im je iskustvo odrastanja bilo pozitivno (tablica 2) jer su imali otvoren odnos s roditeljima i stalno prisutno društvo, što je u skladu s prethodnim istraživanjima Buhrmestera i Cicirellija (1992, 1995; prema Yeh i Lempers, 2004) gdje se pokazuje da su odnosi među braćom/sestrama prožeti jedinstvenim emocionalnim podrškama i lakše su im dostupni u teškim trenucima. Jedinci isto navode da su imali pozitivno iskustvo odrastanja, ali u manjem broju. Prema Pickhardt (2008) ti se podaci podudaraju s rezultatima istraživanja te objašnjavaju da neometana pažnja roditelja može

pridonijeti stvaranju bliskih odnosa unutar obitelji i velikom povezanošću. U tablici 3 naveden je isti podatak, odnosno, kategorija s najviše spomenutih prednosti je „Društvo i emocionalna podrška“ (tri četvrtine svih ispitanika). Vrlo je jasno razumljivo iz podataka da jedino sudionici koji imaju braću/sestre spominju ovu prednost (svi), tj. niti jedan ju jedinac ne ostvaruje radi neimanja braće.

S druge strane, rezultati intervjua pokazuju da jedinci češće navode poteškoće u obiteljskim odnosima (tablica 2), što se može objasniti teorijom da se zbog pretjerane roditeljske usmjerenosti i nadzora, jedinci mogu osjećati konstantno promatranima, što nerijetko dovodi do sukoba s roditeljima (McGrath, 1989; prema Pickhardt, 2008). Jedna trećina sudionika s više braće i sestara navodi sukobe između braće/sestara i osjećaj zapostavljenosti od strane roditelja koji su prezauzeti ostalom braćom/sestrama (tablica 2). U tablici 3 prikazani su skoro isti rezultati. Više od trećine sudionika s braćom/sestrama (12 od 32) navodi da su se u odrastanju znali nalaziti u situacijama konflikata te su prema mlađima i imali određene odgovornosti i obaveze. Jedan sudionik (tablica 2) navodi diferencijalno postupanje roditelja i podjelu među djecom na temelju školskog uspjeha. Prema teoriji razrjeđivanja resursa, kvaliteta roditeljske skrbi opada s povećanjem broja djece, a prečesti sukobi među braćom/sestrama mogu imati negativne posljedice. Neki od sukoba, objašnjeni u tablici 3, bili su vezani uz privatnost. Ovaj primjer odražava nalaze Campione-Barr (2014) da su sukobi oko privatnosti česti među adolescentnom braćom i sestrama kao što su upadi u osobni prostor koji potiču izvor frustracija u obiteljskim odnosima.

Rezultati prikazani u tablici 2 pokazuju da je većina jedinaca navela da su ih roditelji „mazili i pazili“ te da su svu pažnju oni dobivali jer ju u obitelji nikome drugome nisu mogli pružiti budući da nemaju braću/sestre, što im se jako sviđjelo, a to potvrđuje teoriju. Isti rezultati prikupljeni su u tablici 3, odnosno niti jedan jedinac ne navodi da im je nedostajalo roditeljske pažnje, ljubavi i brige. S druge strane, nešto manje od trećine sudionika s braćom/sestrama izvještavaju o dobivenoj roditeljskoj pažnji i brizi (tablica 2), odnosno izjavljuju da im je uvelike nedostajala (tablica 3), što ide u prilog teoriji razrjeđivanja resursa prema kojoj što je obitelj brojnija, to je manja mogućnost roditelja da pruži jednaku količinu pažnje svakom djetetu (Blake; 1981a, 1989; prema Downey i Condron, 2004).

Nadalje, rezultati pokazuju da sedmero sudionika s braćom/sestrama (u tablici 2) i petnaestero (u tablici 3) izvještava o brojnim stečenim vještinama (prednosti) poput dijeljenja, samostalnosti i komunikacije zahvaljujući odrastanju s njima te većim mogućnostima međusobnih interakcija. To je u skladu sa Smithovom (1990; prema Yeh i Lempers, 2004)

pretpostavkom da odrastanje uz braću/sestre pomaže razvoju socijalnih i akademskih vještina. Jedinici u prvom pitanju nisu istaknuli aspekte stečenih znanja i vještina, no zato ih je dvoje jedinaca spomenulo u drugom pitanju pod kategorijom prednosti „Razvoj socioemocionalnih vještina“. Zbog manjeg druženja više su se osamostalili i naučili biti neovisni o drugima, što ih je ojačalo. Također, jedinci su se više trudili uspostaviti čvrsta prijateljstva s vršnjacima, što odgovara nalazima McGratha (1989; prema Pickhardt, 2008) da jedinci grade stabilna prijateljstva s nekolicinom osoba u koje imaju povjerenja.

Pet od osam jedinaca je u intervjuima izvijestilo o većoj dostupnosti materijalnih resursa (tablica 2), odnosno, u tablici 3 se, osim materijalnih resursa, spominju i neki drugi poput vremena, pažnje i ljubavi (gotovo svi jedinci). Konkretno, jedinci navode da su im roditelji mogli priuštiti sve što su poželjeli, financirali razne aktivnosti, prilike za uživanje te pružili resurse u pogledu pažnje i vremena te mogli biti usmjeriti samo na njih, što potvrđuje i već spomenuta teorija razrjeđivanja (Blake, 1981a, 1989; prema Downey i Condrón, 2004). Sudionici koji su odrasli uz braću i sestre nisu ponudili ni jedan odgovor ove kategorije u kontekstu pitanja prikazanog u tablici 2, ali jesu u kontekstu pitanja prikazanog u tablici 3. Iako ta ista teorija naglašava da podijeljena roditeljska pažnja nepovoljno utječe na njihovu djecu, troje sudionika koji imaju braću/sestre (tablica 3) navode kako se ona iskazala pozitivnom jer su doživljavali manje pritiska od strane roditelja i nisu se osjećali kao pod „staklenim zvonom“.

Odgovori u tablici 2 prikazuju da troje jedinaca osjeća povremenu usamljenost zbog nedostatka braće i sestara za druženje i podršku, odnosno u tablici 3, svi jedinci navode nedostatak socijalizacije i emocionalne povezanosti kao nedostatke njihova odrastanja. Istraživanje Jonesa (1984; prema Pickhardt, 2008) tumači da je takav osjećaj samoće uobičajen, a pozitivno je što razvija kreativnost i maštu bez ometajućih faktora. Ovi osjećaji u skladu su s Falbovom pretpostavkom (1981; prema Falbo i Polit, 1986) da jedinci nemaju trajne obiteljske veze u pogledu podrške braće i sestara. Iako jedinci ne moraju nužno biti usamljeni, u teškim situacijama poput gubitka roditelja mogu osjetiti veliku prazninu jer nemaju braću i sestre na koje se mogu osloniti. Jedinici također mogu imati poteškoće u razvoju empatije i brige za druge jer su odrasli bez potrebe dijeljenja i suradnje s braćom i sestrama, no to se može poticati razvojem socijalnih vještina i osjetljivosti prema drugima u ostalim odnosima. S druge strane, nitko od sudionika koji su odrasli s braćom i sestrama nije spomenuo osjećaj usamljenosti (tablica 2), odnosno nedostatak socijalizacije i emocionalne povezanosti (tablica 3), što potvrđuje i istraživanje Woodwarda i Franka (1988; prema Yeh i Lempers, 2004) prema kojem

se 75% adolescenata okreće braći i sestrama kada se osjećaju usamljeno. Djeca iz većih obitelji imaju stalno društvo kod kuće pa vjerojatno zbog toga manje osjećaju samoću.

Rezultati intervjua pokazuju da su samo pojedini sudionici koji su odrasli s više braće i sestara izvijestili o brigama oko čuvanja i odgovornosti za mlađu braću i sestre (tablica 2). Budući da se u intervjuima nije pitalo jesu li sudionici starije ili mlađe djetete u obitelji, moguće je da su neki od njih bili mlađa djeca (pa su njihova starija braća/sestre sudjelovali u brizi oko njih) te da se ovaj odgovor pojavio samo kod nekih sudionika koji su starije djetete u obitelji. U tom slučaju, ovi nalazi bi išli u prilog pretpostavci da starija djeca u većim obiteljima znaju preuzimati uloge privremenih skrbnika i radi toga gubiti dio slobodnog vremena, pogotovo ako su im roditelji često odsutni zbog posla (East, 2010). No, takvi slučajevi nisu česti među sudionicima ovog istraživanja (dvoje sudionika) što je pozitivno jer se to smatra neprihvatljivim kako navode East i Weisner (2009; prema East, 2010). S druge strane, jedinci su oslobođeni takvih briga.

Treće pitanje u intervjuima bilo je „Kako biste opisali Vaš odnos s braćom/sestrama? Kakav je bio tijekom odrastanja taj odnos i kakav je sad?“, prikazano u tablici 4 te su svi sudionici iz kategorije „više braće/sestara“, njih 24, odgovarali na postavljeno pitanje.

Tablica 4.

Odgovori na pitanje: „Kako biste opisali Vaš odnos s braćom/sestrama? Kakav je bio tijekom odrastanja taj odnos i kakav je sad?“

<i>N</i>	<i>Kategorija</i>	<i>f</i>	<i>Primjer odgovora</i>
24	Ovisnost odnosa s braćom/sestrama o međusobnoj razlici u godinama	12	„...sestra je godinu i pol starija od mene, a brat 9 godina mlađi od mene pa je to vjerojatno razlog zašto sestru više doživljam kao prijateljicu, a prema bratu smo obje imale zaštitnički, majčinski odnos. Brat uskoro navršava 15 godina što znači da ulazi u pubertet... pa ima neke ispade buntovnosti... pa imam osjećaj da naš odnos malo slabi... I mislim da je tu ta razlika, u odnosu na sestru s kojom sam sve prošla i možemo o svemu pričati i žensko je, pa jednim dijelom i to, mislim da se s njom bolje razumijem nego s bratom.“
	Poboljšanje odnosa s bratom/sestrom u sadašnjosti	10	„Odnos je tijekom odrastanja bio puno drugačiji nego sad, prvenstveno zbog toga jer smo bili puno mlađi, tu je dolazilo do više prepirki, nismo se toliko razumjeli kao sad. Znali smo što koga „triggera“ pa je to uvijek bio put kojim smo išli. No sad više nismo takvi. Sad smo više tu jedno za drugo, podrška smo si međusobno, razumijemo se i sad smo si baš super.“
	Kontinuirano dobar odnos	8	„Oduvijek je bio dobar, čak mogu i reći i idealan, ne znam jesmo se mi ikad za pravo posvađale. Bez nekih svađa, rasprava, tako smo i odgajane i naučene.... Meni sve djeluje isto samo što smo sada zrelije i odraslije.“
	Kontinuirano udaljen odnos s bratom/sestrom	2	„Sa starijim bratom sam najmanje jer smo nekako najrazličitiji i da ga provociram ne bi to dobro prošlo. Ne sjećam se previše djetinjstva s njime.“

Najviše sudionika (polovica svih) smatra da njihov odnos uvelike ovisi o međusobnoj razlici u godinama. Istraživanja Furmana i Buhrmestera (1985) pokazuju da su djeca u boljim odnosima s braćom/sestrama veće dobne razlike jer se manje svađaju, ne natječu te su intimniji, međutim primjeri odgovora sudionika u ovom istraživanju pokazuju suprotno. Naime, sudionici

obrazlažu da bolje odnose imaju s braćom/sestrama manje dobne razlike jer se više razumiju i sličnijeg su karaktera. Deset sudionika izjasnilo se da su primijetili kako su se njihovi odnosi s braćom/sestrama poboljšali u sadašnjosti. Ukazuju na to da su odnosi tijekom odrastanja bili obilježeni s više konflikata i manje razumijevanja, dok su u odrasloj dobi postali topliji i bliži. To je u skladu s teorijom da adolescencija smanjuje nejednakosti u statusu među braćom i sestrama (Lempers i Clark-Lempers, 1992; prema Yeh i Lempers, 2004) te da se sukobi u odrasloj dobi obično također smanjuju jer odrasli imaju više autonomije u odlučivanju o kontaktima (Stocker i sur., 1997). Zatim, osmero sudionika ističe da je odnos ostao jednako dobar kao i tijekom odrastanja („Kontinuirano dobar odnos“), što djelomično odražava nalaze iz literature. Prema Buhrmesteru, Lempersu i Clark-Lempersu (1992; prema Yeh, 2004) emocionalna bliskost može ostati nepromijenjena, ali se uočava rjeđe druženje nego u djetinjstvu. Svega dvoje sudionika ocjenjuje odnos kao konzistentno udaljen. Prema teoriji Stockera i sur. (1997), takvi udaljeni odnosi mogu biti posljedica odrastanja u većim obiteljima gdje je bilo manje roditeljske pažnje i ljubavi za svako dijete. Zbog toga su djeca mogla doživljavati više neprijateljstva i manje međusobne povezanosti, što se može nastaviti i u odrasloj dobi.

Sljedeće pitanje u intervjuima glasillo je: „*Biste li jednog dana htjeli imati dijete/djecu?*“, a većina sudionika, bez obzira na broj braće i sestara te obrazovanje, izražava želju za roditeljstvom i imanjem djece, dok je dvoje navelo da nije sigurno. Budući da su sudionici većinom na početku mlađe odrasle dobi, taj životni period često karakterizira želja za roditeljstvom, neovisno o drugim čimbenicima. Također, ovo pitanje se odnosilo na općenitu želju za imanjem djece, a ne na planirani broj djece, o čemu će riječi biti kasnije.

Nadalje, sudionike se pitalo i o njihovim motivima za imanjem djeteta/djece, a kategorije njihovih odgovora prikazane su u tablici 5. Odgovori sudionika mogli su se kategorizirati prema Rabinovoj (1965) podjeli motivacija za roditeljstvo, a uključuju altruističnu, fatalističnu, intrumentalnu i narcističnu motivaciju. Svi intervjuirani sudionici (30) su odgovorili na ovo pitanje, osim dvoje ispitanika koji nisu bili sigurni žele li imati djecu.

Tablica 5.

Odgovori na pitanje: „Zašto biste željeli imati dijete/djecu tj. koji su Vaši motivi za imanjem djeteta/djece?“

<i>N</i>	<i>N</i>	Kategorija	<i>f</i>	Primjer odgovora
30	Instrumentalna motivacija	Formiranje obitelji (partner, brak, djeca)	8	„Htjela bih formirati obitelji, to mi je nekako cilj života imati svoju obitelj i djecu, muža i tako, to je meni nekako jako bitno u životu.“
		Nasljedstvo	7	„Htio bih biti djed jednog dana.“
		Prenošenje vlastitih vrijednosti, znanja	7	„Također bi htio imati djecu jer želim svo životno znanje koje sam skupio prosljediti na nekoga.“

		Strah od samoće u starosti i ispomoć u starosti	4	„Svi ćemo ostarjeti pa će nam trebati netko pomoći i financijski i fizički i zdravstveno, ne moraš nikoga drugoga zvati i moliti jer naravno da će ti dijete uvijek prvo pomoći, uskočiti.“
		Jačanje međusobnog odnosa roditelja i dokaz njihove ljubavi	3	„To mi je još jedan dokaz ljubavi s osobom s kojom si u vezi ili u braku, da se dijete rodilo iz ljubavi.“
		Potreba da dijete njima pruži ljubav, pažnju i zabavu	3	„Mislim da su ovo sve sebični motivi, koliko god da tražila neki nesebičan motiv, ali užasno je sebično imati dijete zato što svi mi težimo imati što više ljubavi u životu i mislim da dijete pruža to da dobiješ još više ljubavi nego što imaš trenutno sad. Dijete je najveći centar ljubavi, dobivao bi tu pažnju od djeteta...“
Ostalo		Razvoj i rast kroz iskustvo	2	„...dosta kroz odgoj djeteta i samog sebe izgradiš, učiš s djecom neke stvari.“
		Životni projekt	1	„...to mi je nekako kao životni projekt kada imaš dijete, moraš ga usmjeriti na pravi put.“
		Želja za ostvarenjem neispunjenih želja iz djetinjstva (nije imala braće)	1	„Upravo zbog toga što sam ja bila jedinica i baš bih htjela djecom, čak i više njih.“
		Odseliti se od kuće	1	„I osim toga želim se maknuti iz kuće.“
		Želja za ostvarenjem majčinstva	1	„To kao prvo, a kao drugo, stvarno bih se htjela ostvariti kao majka ...“
Altruistična motivacija	24	Potreba za odgajanjem i brigom	19	„Htjela bih imati to neko malo biće o kojemu bi se brinula, želim ga odgajati...“
		Želja da im se pruži ljubav i zaštita	14	„Imam najviše potrebu za tim da podijelim svoje vrijeme i ljubav koju imam prema djeci, jednom ili više djece. Ljubav je na prvom mjestu. Fokus je na njemu, da se njemu nešto da, a ne da ja tu tražim pažnju.“
		Želja za djecom	7	„Ja sam jedna od onih koji su uvijek voljeli djecu i imam taj motiv i želje da imam nekoga svoga...“
		Želja za rad s djecom kao u vlastitoj profesiji	3	„...zbog profesije kojom se bavimo (odgojitelj).“
Ostalo		Potreba za bliskim odnosom s drugim ljudskim bićem	2	„Jednostavno, takav odnos i takvu vrstu ljubavi bih htjela jednog dana iskusiti.“
Narcistička motivacija	8	Povećanje vrijednosti roditelja, osjećaj zadovoljstva sobom	4	„...smatram da će me imanje djeteta dodatno upotpuniti kao osobu...“
		Želja za dokazivanjem (kako su dobro odgojili dijete)	3	„Htio bi vidjeti jednog dana kako sam odgojio svoje dijete dobro, vidjeti ga uspješnog i moći reći „Ovo je moj sin ili ovo je moja kćer, baš sam ponosan i sretan“.“
Ostalo		Dokazati se kao bolji roditelji od vlastitih	1	„Želim da ne budem kao moji roditelji.“
Fatalistična motivacija	8	Zakon prirode, ljudska sudbina	7	„Mislim da je razmnožavanje osnovna ljudska potreba.“
Ostalo		Reprodukcija je smisao života	2	„Moj općenito smisao postojanja nekog čovjeka je da se razmnožava i ima djecu jer smatram da je život bez djece tužan.“
		Očekivanja od obitelji	1	„Nije da ti moraš imati dijete, nego ja sam odgojena na taj način...“
		Jedini smisao života	1	„Imati djecu je nešto čemu težiš, isto kao i završiti fakultet, pronaći dobar posao, naći muža ili ženu i onda imati djecu. To je nešto prema čemu se cijeli život vodi.“
		Pritisak društva i kulture	1	„Zbog toga što su moji roditelji imali djecu, odnosno mene i sestru pa smatram da je to nešto normalno...“
Druge motivacije		Potreba za ponovnim proživljavanjem djetinjstva	1	„Neki dan sam razmišljala koliko su djeca zaigrana i da mi u nekom periodu života samo zaboravimo kako je to igrati se, a djeca nas podsjećaju da život nije toliko ozbiljan, da se igramo kroz život skupa s njima, tako da bi ponovno proživljavali djetinjstvo s njima, skijali bi, spuštali se niz tobogan, opet bismo se sjetili kako je to biti dijete.“

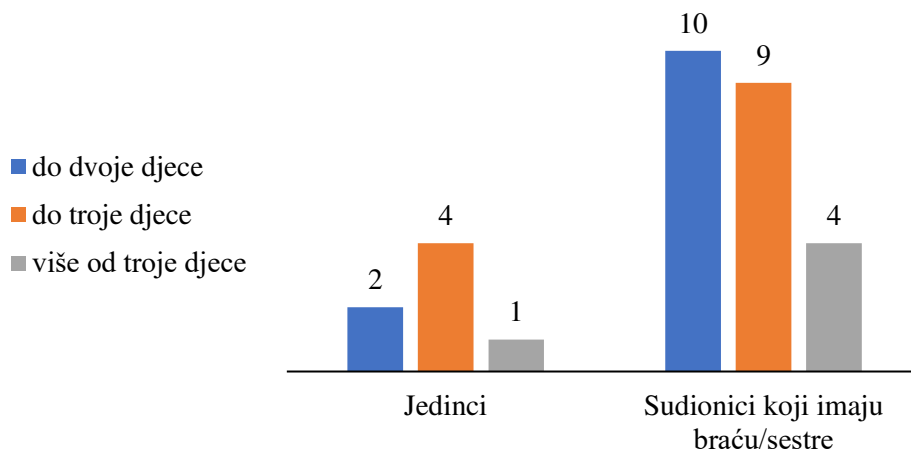
Želja za odnosom s vlastitim djetetom kao s vlastitim majkom	1	„Kad gledam moj odnos s mojom mamom, htjela bih jednog dana imati takav odnos sa svojim djetetom...“
Oblikovanje vlastitog djeteta u skladu s vlastitim željama i planovima	1	„Možeš oblikovati dijete, odnosno vlastitu individu na način na koji ti želiš tako da će ona ostaviti najbolji utisak na svijet.“

Prema dobivenim rezultatima, može se uočiti da sudionici pokazuju raznolike motive za imanjem djece. Većina sudionika u podjednakoj mjeri navodi neke od oblika instrumentalne i altruistične motivacije kao najčešće razloge želje za imanjem djece. Prema njihovim odgovorima instrumentalnu motivaciju uključuje formiranje obitelji, očuvanje nasljedstva, prenošenje vlastitih vrijednosti i znanja, ispomoć u starosti, jačanje odnosa partnera te potreba da im dijete pruži ljubav, pažnju i zabavu. To potvrđuje Rabinov (1965) opis instrumentalne motivacije kod koje djeca služe za ostvarivanje određenih ciljeva. Nadalje, dobiveni rezultati ukazuju da su altruistični motivi jedni od glavnih pokretačkih snaga za roditeljstvo kod većine sudionika. Navedeni razlozi poput potrebe za odgajanjem i brigom, želje da djetetu pruže ljubav i zaštitu, općenito želje za djecom te želje za rad s djecom kao u vlastitoj profesiji odgovaraju opisu altruistične motivacije prema Rabinu (1965). Narcistička motivacija (Rabin, 1965) odnosi se na roditeljsku potrebu da dijete služi za povećanje važnosti i vlastite vrijednosti. Sudionici (njih 8 od 30) su navodili razloge poput povećanja vlastite vrijednosti te osjećaj zadovoljstva sobom te želju za dokazivanjem svojih roditeljskih sposobnosti, što upućuje na narcističke motive. Fatalističku motivaciju za roditeljstvo, u svojim odgovorima, spomenulo je osam od 30 svih sudionika. Fatalistička motivacija proizlazi iz uvjerenja da je rađanje i odgoj djece predodređen i neizbježan dio ljudskog postojanja (Rabin, 1965), što je u skladu s razlozima sudionika poput shvaćanja roditeljstva kao zakona prirode i ljudske sudbine.

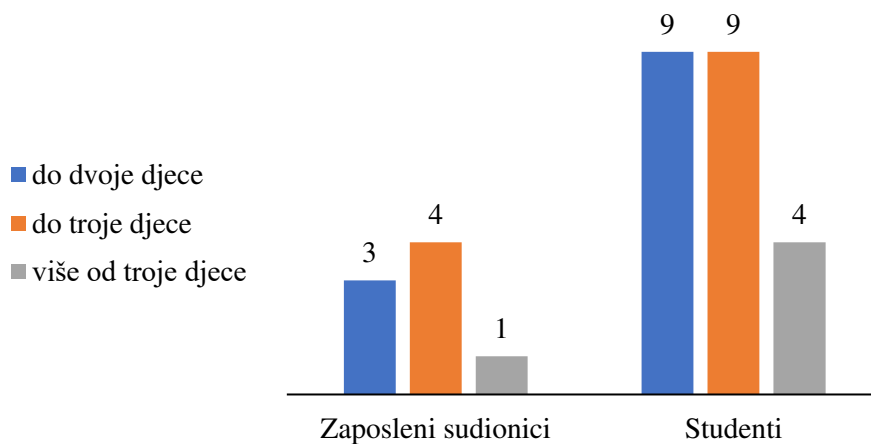
Sljedeće pitanje u intervjuima bilo je „*Koliko djece biste željeli imati? Zašto baš toliko?*“. Na postavljeno pitanje odgovorilo je ukupno 30 sudionika, od kojih 7 jedinaca, 23 sudionika koji imaju braću/sestre, 8 zaposlenih i 22 studenata. Njihov željeni broj djece prikazan je na slici 1. i slici 2., a razlozi navedenog broja prikazani po kategorijama nalaze se u tablici 6.

Slika 1.

Prikaz odgovora na pitanje: "Koliko djece biste željeli imati?" s obzirom na to jesu li sudionici jedinci ili su odrastali s braćom/sestrama

Slika 2.

Prikaz odgovora na pitanje: "Koliko djece biste željeli imati?" s obzirom na to jesu li sudionici zaposleni ili studiraju

Rezultati istraživanja iskazuju na određene trendove, od kojih su neki u skladu s navedenom teorijom, a drugi odstupaju od nje. Primjerice, ustanovljeno je da jedinci koji su sudjelovali u ovom istraživanju najčešće žele do troje djece (njih četvero od sedam), što se ne podudara se u potpunosti s nalazima Buhra i sur. (2018) koji upućuju da odrasli često očekuju veličinu obitelji sličnu onoj u kojoj su odrasli, drugim riječima, osobe bez braće i sestara sklone su željeti manje djece ili čak ne imati djecu. Međutim, kao što je već navedeno, ovdje je riječ o planovima sudionika, a ne stvarnom reproduktivnom ponašanju, što bi se moglo provjeriti tek kasnije u životu jer se planovi i njihova realizacija u konačnici mogu i ne moraju podudarati. S druge strane, utvrđena je i tendencija da sudionici s više braće i sestara žele veći broj djece, odnosno većina izjavljuje da želi ili do dvoje ili do troje djece, dok njih četvero navodi da želi više od troje djece, što je u skladu s teorijom o prijenosu stavova iz obitelji porijekla (Buhr i

sur., 2018). Također, slični rezultati su se pojavili sa skupinama sudionika sa sekundarnom (zaposleni) i tercijarnom razinom obrazovanja (studenti) jer otprilike podjednak udio izjavljuje da želi do dvoje ili do troje djece. Kad je riječ o udjelu sudionika koji bi željeli više od troje djece, otprilike je riječ o sličnoj proporciji u obje skupine sudionika, što nije u skladu s očekivanjima o nižem fertilitetu kod visokoobrazovanih pojedinaca zbog usmjerenosti na karijeru i samoostvarenje (Čipin, 2011). No, imajući u vidu da je riječ o malenom broju sudionika, a time i većoj vjerojatnosti da se neće detektirati razlike među skupinama, dobivene nalaze bi svakako trebalo provjeriti na većem i reprezentativnijem uzorku.

Sudionike se pitalo i zašto žele baš toliko djece koliko su naveli, a njihovi odgovori prikazani su u tablici 6. gdje je naveden ukupan broj sudionika s obzirom na to vide li nedostatke većeg broja djece od željenog, nedostatke manjeg broja djece od željenog ili prednosti željenog broja djece.

Tablica 6.

Odgovori na pitanje: "Koliko djece biste željeli imati? Zašto baš toliko?"

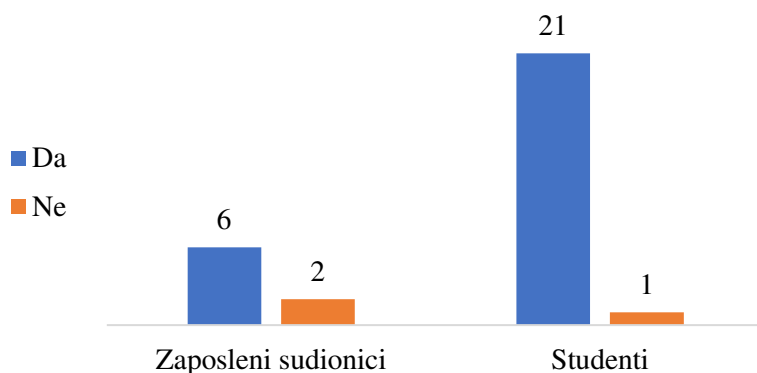
<i>N</i>	<i>N</i>	Kategorija	<i>f</i>	Primjer odgovora	
30	Nedostatci većeg broja djece od željenog	21	Poteškoće roditeljstva	9	„...da ih imam više mislim da bi se i pogubio... vjerojatno mi se ne bi dalo odgajati toliko djece jer uvijek moraš biti tu za njih, svakome sve omogućiti, svakome pomoći u nečemu, a nemam ni snage ni volje za to.“
			Financijski razlozi (troškovi života)	8	„Sve više od toga bi bilo previše i zbog neke financijske situacije jer ne možeš ti odgajati četvero, petero, šestero djece ako niste u financijskoj mogućnosti, jer moraš djetetu pružiti sve što treba ono samo i što želiš, a to ne možeš ako nisi financijski sposoban.“
			Strah od mnogobrojnih trudnoća i poroda	7	„...ne želim roditi toliko puno puta. Čak bi htjela i blizance pa da rodim oboje u isto vrijeme i riješim se toga jer me strah rađanja.“
			Uskraćivanje pažnje svakom djetetu	4	„Ne bih htjela imati previše da mojoj djeci ne bi falilo upravo ono što je meni falilo, a to je pažnja jer mislim ako imaš četvero djece da se ne možeš posvetiti svakome.“
			Praktični razlozi (kapacitet automobila)	3	„...tipa zbog veličine auta, troje ti iza u autu još stanu, a za četvero moraš već imati drugi auto.“
	Nedostatci manjeg broja djece od željenog	18	Vlastito iskustvo	15	„Jedno dijete ne bih jer sam i ja bila sama i znam koliko mi je falilo da imam nekog.“ „Ne bih htjela jedno dijete jer je moje bilo pozitivno iskustvo kad sam ja odrastala i želim to svom djetetu. Ne želim da bude samo, želim da ima brata ili sestru s kojim se može poistovjetiti, družiti se, igrati se.“
			Strah od razmaženosti	3	„...da ne budem imala jednog razmaženog jedinca koji bi me mogao mrziti do kraja života.“
Prednost željenog broja djece	17	Osobna preferencija (omiljeni broj)	9	„Htjela bih imati troje djece. Tri mi je najdraži broj.“	
		Vlastito, pozitivno iskustvo odrastanja	8	„Meni je sad idealno dvoje jer sam i ja odrastala s bratom samo... I zbog tog bih htjela imati više djece, da uvijek imaju neki oslonac, a da to nismo samo mi roditelji.“	
		Vlastito, negativno iskustvo odrastanja	3	„Htjela bih dvoje ili troje jer ne bih htjela da moje dijete bude usamljeno kao što sam ja bila, nego mislim da ima više prednosti da imaju više braća i sestara. Ljepše je dijeliti život s nekim, nego biti sam.“	

Prva značajna kategorija odnosi se na nedostatke većeg broja djece od željenog. Unutar ove kategorije najčešći razlozi su sljedeći. Poteškoće roditeljstva su često spominjane, što je u skladu s istraživanjima koja pokazuju da budući roditelji često osjećaju nesigurnost oko roditeljskih izazova i svojih kompetencija (Matthey i sur., 2002; prema McKellar i sur., 2009). Financijski razlozi su također istaknuti, što potvrđuje teoriju da su troškovi odgoja djece visoki (Cowan i Cowan, 2000; prema Berk, 2008). Strah od višestrukih trudnoća i poroda je izražen kod trećine sudionika, što se podudara s nalazima da neki parovi percipiraju navedeno kao traumatično (Hird i Abshoff, 2000; prema Agrillo i Nelini, 2008). Četvero sudionika objašnjava da ne bi htjeli imati više djece nego što su to prethodno naveli zbog mogućnosti uskraćivanja pažnje svakom djetetu. To se podudara s modelom razrjeđivanja resursa koji sugerira da s povećanjem broja djece opada kvaliteta brige za svako pojedino dijete (Blake, 1981a, 1989; prema Downey i Condrón, 2004). Praktični razlozi poput kapaciteta automobila također su spomenuti. Više od polovice svih sudionika ističe nedostatka manjeg broja djece od željenog, a to su vlastito iskustvo i strah do razmaženosti. Vlastito iskustvo se pokazalo kao dominantan faktor, što podupire teoriju da obiteljsko okruženje u djetinjstvu značajno utječe na stavove o roditeljstvu (Čudina-Obradović i Obradović, 2006). Strah od razmaženosti je također naveden kao razlog. Značajan dio sudionika istaknuo je prednosti željenog broja djece. Osobne preferencije, često opisane kao "omiljeni broj", bile su čest razlog. Vlastito pozitivno iskustvo odrastanja također je često navedeno, što je u skladu s teorijom o prijenosu roditeljskih vrijednosti i stavova na potomke (Thornton, 1980; prema Buhr i sur., 2018). Zanimljivo je da su neki sudionici naveli i vlastito negativno iskustvo odrastanja potaknuto samoćom tijekom odrastanja kao razlog za željeni broj djece, što se ne podudara s teorijom koja sugerira da osobe mlađe odrasle dobi često očekuju veličinu obitelji sličnu onoj u kojoj su odrasli (Axinn i sur., 1994; prema Buhr i sur., 2018).

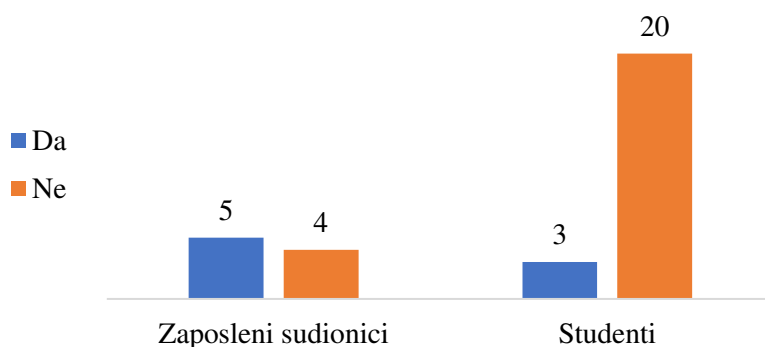
Analizom odgovora sudionika na pitanja o tome što bi još htjeli ostvariti u životu prije roditeljstva te osjećaju li se sada spremno za tu ulogu ukazala je da postoje sličnosti u tim odgovorima te su oni prikazani u jednoj zajedničkoj tablici (tablica 7).

Slika 3.

Odgovori na pitanje: "Ima li nešto što biste još htjeli ostvariti u životu prije nego što odlučite imati dijete?"

Slika 4.

Odgovori na pitanje: „Osjećate li se sada spremno za postati roditeljem?“

Tablica 7.

Odgovori na pitanje „Osjećate li se sada spremno postati roditelj i zbog čega? Ima li nešto što biste još htjeli ostvariti u životu prije nego postane roditelj?“

N	Kategorija	N	f	Primjer odgovora
30	Životne želje i osobni rast	Zaposleni	5	„I ja bi se trebao ustabiliti u glavi prije nego što imam dijete.“
		Studenti	20	„...želim proputovati svijetom, nije da mislim da se ne može sa djecom, ali mislim da je puno lakše bez djece, ali bih voljela prvo što više mogu sama.“
22	Obrazovanje i karijera	Zaposleni	1	„Htjela bih proširiti biznis, da prvo neke svoje napravim, možda danas sutra krenem u školu, nikad ne znaš, možda osjetim neku potrebu zbog plaće...“
		Studenti	21	„Sad sam ipak tek na završetku fakulteta... karijerno se ostvariti kao osoba, želim postati uspješna poslovna žena.“
20	Financijska stabilnost i stambeno pitanje	Zaposleni	4	„Ako bi bilo moguće htio bih riješiti stambeno pitanje prije nego što bih želio imati dijete, a drugo ništa.“
		Studenti	16	„Htjela bih... financijski se ostvariti, biti financijski stabilna, imati svoj stan ili kuću...“
11	Pronalaženje partnera i stupanje u brak	Zaposleni	1	„...ženidba...“
		Studenti	10	„Ja bih htjela da ide sve po redu, kako treba, da nađeš nekoga pa si u vezi pa ste zaručeni godinu dana pa ste u braku bar godinu dana i tek onda dijete.“
Ostalo				
1	Zaposleni	0		

Čekati poboljšanje politike u Hrvatskoj	Studenti	1	„I htjela bih da malo politika u Hrvatskoj bude bolja, što se tiče tih naknada i vrtića, pogotovo vrtića jer se jako teško dobivaju mjesta pa mislim da se to regulira i poboljša, mislim da bi me to potaknulo i ostale da prije formiraju obitelj.“
---	----------	---	---

Većina sudionika, bez obzira na to kojoj skupini pripadaju, ima određene ciljeve i želje koje žele ostvariti prije odluke o roditeljstvu, dok samo dvoje sudionika među zaposlenima i jedan student navode da ne bi htjeli ništa više ostvariti u životu (slika 3). No, s druge strane, kad je riječ o spremnosti za preuzimanje roditeljske uloge (slika 4), među zaposlenim sudionicima je podjednako onih koji izjavljuju da nisu spremni i onih koji izjavljuju da su već sad spremni za tu ulogu, dok je među studentima relativan udio onih koji se smatraju spremnima vrlo malen, a većina navodi da se trenutno još ne osjeća spremnom. Izražena razlika u spremnosti za roditeljstvo između zaposlenih sudionika i studenata može se objasniti životnom razdobljem i ostvarenim životnim ciljevima. Zaposleni sudionici, koji su završili obrazovanje i proveli nekoliko godina u radnom odnosu, vjerojatno su već time i ostvarili neke ključne životne zadatke rane odrasle dobi, što može povećati njihovu spremnost za preuzimanje roditeljske uloge. Nasuprot tome, studenti se još uvijek obrazuju pri čemu ih još čekaju važni životni koraci i postignuća koja smatraju preduvjetima za osjećaj sigurnosti i spremnosti za roditeljstvo (Mills i sur., 2011).

Razlozi zbog kojih se sudionici ne osjećaju spremno postati roditelji, odnosno stvari koje bi htjeli još ostvariti u životu prije nego što se odluče imati dijete navedeni su u tablici 7, a većina sudionika (njih 25) je navela želju za ostvarivanjem osobnih ciljeva poput putovanja, uživanja u životu, postizanja psihološke zrelosti i znanja o roditeljstvu prije nego što odluče imati dijete/djecu. Ovakvi rezultati u skladu su s teorijskim postavkama koje ukazuju na to da mladi ljudi u dvadesetim godinama često daju prednost, osim karijernom napredovanju, i ispunjavanju individualnih težnji prije preuzimanja trajnih obveza poput roditeljstva (Carmichael i Whittaker, 2007). Skoro svi sudionici koji trenutno studiraju, osim jednog, naveli su da su ostvarivanje obrazovnih i karijernih planova razlozi odgađanja roditeljstva. Ovo je u skladu s teorijom da visokoobrazovane osobe često daju prednost studiranju i karijeri prije roditeljstva jer te obveze zahtijevaju znatne vremenske resurse te je izazovno istovremeno uspješno balansirati između njih (Happel i sur., 1984; Becker, 1991). Nasuprot tome, zaposleni sudionici nisu isticali važnost završetka obrazovanja i nalaženja posla jer već rade, ali jedan sudionik nije zadovoljan poslom stoga bi htio pokušati otvoriti vlastiti posao. Gledajući ukupno sve studente, većina (njih 16) je istaknula potrebu za ostvarivanjem financijske stabilnosti i rješavanjem stambenog pitanja prije roditeljstva što je u skladu s teorijom da pojedinci žele

postići ove ciljeve prije nego odluče proširiti obitelj, pogotovo ako još nisu počeli zarađivati. Međutim, i polovica zaposlenih sudionika želi ostvariti te ciljeve iako su, za razliku od studenata, radno aktivni nekoliko godina, no očito da njihovi prihodi i trenutna životna situacija još uvijek nisu dosegli razinu koju smatraju dovoljnom za preuzimanje roditeljskih obveza. Ovaj nalaz može se objasniti time što su sudionici mlađe odrasle dobi. Naime, budući da su mlađe odrasle dobi, iako su zaposleni određeni vremenski period, taj period još uvijek nije dostatan da bi se postigla potpuna financijska stabilnost i riješilo stambeno pitanje, što su bitni preduvjeti za roditeljstvo kao što su sudionici naveli. Rezultati istraživanja pokazuju da je otprilike trećina sudionika navela pronalazak životnog partnera i stupanje u brak kao nešto što žele ostvariti prije odluke o roditeljstvu. Neki statistički indikatori (Državni zavod za statistiku, 2018) ukazuju na to da mladi sve manje smatraju brak nužnim korakom prije roditeljstva. Naime, trend postupnog slabljenja veze između braka i roditeljstva potvrđuju podatci o porastu broja rođene djece izvan braka. Ovakav trend može se objasniti time što današnje društvo ima više slobode u izboru načina života, uključujući i odluke o tome kako će formirati obitelj, što vodi većoj prihvaćenosti roditeljstva izvan tradicionalnog braka.

Iz odgovora sudionika da se iščitati da većina (27) sudionika želi postati roditelj do 30. godine. Prosječna željena dob za roditeljstvo kod zaposlenih sudionika je bila 27,8 godina, a kod studenata 29,8 godina. Ovi rezultati djelomično se poklapaju, a djelomično odstupaju od literature. Prema European Social Survey (2006; prema Mills i sur., 2011), očekuje se da će se visokoobrazovane osobe kasnije odlučiti za imanje djece u usporedbi s niže obrazovanima, što se poklapa s navedenim rezultatima, no primjetno je i da većina sudionika koji studiraju žele prvo dijete dobiti do 30. godine. Te sklonosti za roditeljstvom do 30. godine života u skladu su s biološkim ograničenjima fertiliteta, jer prema Bongaartsu (1975) plodnost žena počinje opadati nakon 25. godine, uz izraženo ubrzanje opadanja u dobi od sredine tridesetih godina.

Pitanje *"Možete li opisati što je u podlozi Vaše neodlučnosti/nesigurnosti u vezi odluke da imate dijete/djecu? Što Vas privlači, a što odbija od roditeljske uloge?"* je obuhvatilo dvije skupine sudionika koji su izrazili nesigurnost oko odluke o roditeljstvu, jednu osobu iz skupine jedinaca i jednu osobu iz skupine s više braće/sestara, a odgovori su prikazani u tablici 8.

Tablica 8.

Odgovori na pitanje: "Možete li opisati što je u podlozi Vaše neodlučnosti/nesigurnosti u vezi odluke da imate dijete/djecu? Što Vas privlači, a što odbija od roditeljske uloge?"

<i>N</i>	<i>N</i>	Kategorija	<i>f</i>	Primjer odgovora
----------	----------	------------	----------	------------------

2	Odbijanje	2	Loša situacija u svijetu (ratovi, pandemija, bolesti)	1	„Moja nesigurnost je ta što smatram da je trenutno jako loša situacija u svijetu, ne samo u Hrvatskoj. Imamo rat, imamo pandemiju, nove bolesti, dakle stanje je dosta nesigurno.“		
			Nepovjerenje prema odgojno-obrazovnim ustanovama	1	„Sljedeći faktor je nepovjerenje prema školstvu... Ja imam i negativno iskustvo i iz vrtića, s odgojiteljicama u vrtiću, tako da ako bih imala dijete, poslala bih ga u neki alternativan vrtić ili Montessori ili Waldorfski.“		
			Negativni utjecaji suvremenog društva	1	„Sljedeći faktor je... utjecaj društvenih mreža. Smatram da su danas roditelji, ne svi, ali većina dosta neodgovorni ili ne znaju ništa o odgoju. Danas djeca tipkaju po mobitelu, ne znaju pričati, ali u kolicima već tipka po mobitelu. Ta djeca će uskoro biti odrasle osobe i ti ćeš imati dijete koje će se družiti s takvim ljudima i koje će utjecati na njih, a ne možeš svojom djetetu braniti mobitel ili nešto toliko dugo jer ćeš ispasti čudak u društvu. Znači, moraš mu dati nešto da ga drugi prihvate. Danas je i dosta bullyinga među djecom i kako ti možeš obraniti svoje dijete ako je u takvom društvu. Ne možeš ga baš obraniti od tih negativnih utjecaja.“		
			Strah od trudnoće, porođaja, bolnice	1	„Strah me je i same trudnoće. Imam strah ne samo od trudnoće nego i od porođaja, od bolnice. Ne volim bolnice, ako bih imala dijete, rađala bih u bazenu, to se sad radi navodno.“		
			Promjena života	1	„Kad imaš dijete promijeni ti se cijeli život, ne možeš raditi više što želiš, to ti je obaveza minimalno 18-20 godina, tako da je i to isto velika stvar.“		
			Manjak materijalnih resursa (novac)	1	„Ovisi i o financijskoj situaciji... imamo dobru financijsku situaciju, živimo negdje, možda bih.“		
			Odgovornost i briga	1	„Prvenstvo zašto trenutno mislim da ne želim imati djecu je odgovornost koju ne želim preuzeti. I time da moraš svakodnevno strepiti nad nekim i brinuti se za nekog i svu svoju energiju usmjeriti na nekog.“		
			Gubitak vlastitih potreba i slobode	1	„Roditelji vrlo često zanemare sve svoje potrebe i to trenutno ne želim za sebe nimalo.“		
			Privlačenje	2	Potencijalni utjecaj partnera	1	„Ako ja nađem nekog za koju mislim da je to ta osoba, da želim s tom osobom imati dijete... možda bih.“
					Ljubav i povezanost s djetetom	1	„Ono potencijalno što me privlači je ta ljubav o kojoj svi pričaju. To je ta jedinstvena ljubav i jedna od najljepših koja postoji i ta povezanost između roditelja i djece je nešto neopisivo.“
Mogućnost utjecaja na dijete i prenošenje vlastitih vrijednosti	1	„Druga ideja je da kroz svoje dijete možeš mijenjati, na neki način, svijet, odnosno ako na novu generaciju, novi naraštaj preneseš neke vrijednosti za koje misliš da su dobre i da bi se trebale prenositi, onda bi mi to, svakako, u toj bili razlozi za.“					

Razlozi koji sudionike ovog istraživanja odbijaju od roditeljstva mogu se svrstati u nekoliko kategorija. Prva je loša situacija u svijetu, poput ratova, pandemija i bolesti, što odražava teorijske postavke o utjecaju širih socijalnih varijabli na odluku o roditeljstvu (Čudina-Obradović i Obradović, 2006). Dodatni razlozi koji odbijaju od roditeljstva uključuju strah od trudnoće, porođaja i bolnica, što je u skladu s teorijom da neki parovi doživljavaju te situacije kao traumatične (Hird i Abshoff, 2000; prema Agrillo i Nelini, 2008). Sudionici su također naveli promjenu životnog stila, gubitak slobode i vlastitih potreba, manjak materijalnih resursa, kao i odgovornost i brigu koju roditeljstvo nosi. Ovi razlozi u skladu su prethodnim nalazima iz literature o razmišljanjima osoba koje ne žele djecu, o težnjama za neovisnošću, slobodom od roditeljskih dužnosti i briga, mogućnostima osobnog napretka, manjim financijskim izdacima te shvaćanju roditeljstva kao izazovne i zahtjevne uloge (Houseknecht, 1987; May, 1995; Campbell, 1983). Također, sudionici su izrazili nepovjerenje prema odgojno-

obrazovnim ustanovama, što može biti povezano i s idejama o roditeljstvu kao procesu koji zahtijeva potpunu predanost, pri čemu majke trebaju ostati kod kuće s djecom, umjesto korištenja ustanova poput vrtića koje smatraju neprikladnima (Park, 2005). Nadalje, neki sudionici su izrazili i zabrinutost oko negativnih utjecaja suvremenog društva, poput prekomjernog korištenja tehnologije i vršnjačkog nasilja, na socijalizaciju i razvoj djece. S druge strane, razlozi koji privlače sudionike da imaju djecu uključuju ljubav i povezanost s djetetom (altruistična motivacija) te mogućnost utjecaja na dijete i prenošenje vlastitih vrijednosti (instrumentalna motivacija) što su mogući razlozi.

Sljedeće pitanje glasillo je *"Što općenito vidite kao prednost, a što kao nedostatke roditeljstva?"*, a odgovori sudionika prikazani su u tablici 9 pod kategorijama prednosti i nedostataka.

Tablica 9.

Odgovori na pitanje: "Što općenito vidite kao prednost, a što kao nedostatke roditeljstva?"

<i>N</i>	<i>f</i>	Kategorija	<i>f</i>	Primjer odgovora			
32	Prednosti	32	Emocionalne veze i ispunjenost	27	„Prednost bi bila ta ljubav koju osjetiš, koju ne možeš osjetiti nigdje drugdje, to je „one of a kind“, jedinstvena. Taj odnos kojeg ostvaruješ samo sa svojim djetetom, to povjerenje.“		
			Osobni rast i razvoj	11	„Najveća prednost je to što je to jako dragocjeno iskustvo u kojem je puno interakcije i ti kroz to jako puno učiš, o djeci, od djece i o samome sebi učiš kako se zapravo ti sad snalaziš u tim situacijama i kad se neki u novim okolnostima, pritiscima, nekakve nove ciljeve moraš postavljati...“		
			Nasljedstvo i kontinuitet	9	„Prednost je i to što nastavljaš lozu.“		
			Užitak i ljepota odgajanja	9	„Prednosti je svakako to što odgajaju novo biće, novog člana društva.“		
			Smanjena usamljenost	3	„Ne osjećaš se usamljeno, netko te grli, mazi, ljubi, tu je uz tebe.“		
			Ostalo	Novi (bolji) odnosi	2	„Kroz sve to upoznaš neke nove ljude.“	
				Ostvarivanje neostvarenih potreba i želja kroz dijete	1	„Prednost može biti da ostvariš neki neostvareni dio sebe u djetetu, pružiš mu nešto što ti nisi imao.“	
			Nedostatci	31	Promjene u načinu života	24	„Nedostatak je promjena do koje dolazi. Treba joj se prilagoditi, pripremiti... manjak vremena za sebe, prijatelje u početku.“
					Financijski izazovi	19	„A nedostatak je... manjak novca za sebe... novčano je vjerojatno najveća razlika nego kad si sam ili s partnerom, a kada imaš dijete moraš najviše njemu davati, to je tako.“
Izazovi odgoja i roditeljstva	14	„Odgoj zahtijeva puno strpljenja i živaca jer često ne bude onako kako si zamisliš ili kako bi htio da bude. Često bude nekog buntovništva, neposluha, protivljenja.“					
Fizički i psihički napor	13	„Roditelji imaju manjak energije jer nakon osmosatnog rada dnevno ili više, dođeš doma i sad trebaš iz poslovne uloge ući u roditeljsku. Ljudi kasnije krenu biti roditelji i već su umorni.“					
Ostalo	Strahovi	2			„Nedostatci roditeljstva su to što mi sve te mane naših roditelja mi ne ispravimo nego ih samo prenesemo dalje na našu djecu. Kad ne učimo iz tuđih pogrešaka nego radimo iste te pogreške.“		

Na temelju dobivenih rezultata istraživanja, vidljivo je da su svi sudionici naveli prednosti roditeljstva, dok je jedan sudionik izostavio navođenje nedostataka, što možda upućuje da roditeljstvo percipira u potpunosti pozitivno. Najčešće navedena prednost

roditeljstva bila je emocionalna povezanost i ispunjenost koju pruža odnos s djetetom. Autori Cowan i Cowan (2000; prema Berk, 2008) ističu ovu prednost kao ključnu dobrobit roditeljstva, a obuhvaća među ostalom i pružanje, primanje topline i nježnosti. Slijedi osobni rast i razvoj kao prednost za stjecanje odgovornosti i brige o djetetu, stjecanje novih vještina te učenje, koju je navelo oko trećine svih sudionika. Prema Cowan i Cowan (2000; prema Berk, 2008) roditeljstvo predstavlja izazovnu ulogu koji donosi brojne prilike za osobni napredak pojedinca. Odgajanje djeteta pruža roditeljima mogućnosti za stjecanje novih vještina i učenje kroz suočavanje s izazovima koje donosi briga o djetetu. Nadalje, jedna četvrtina svih sudionika istaknula je prednost nasljedstva i kontinuiteta, odnosno mogućnost prenošenja obiteljskih vrijednosti, gena, ispomoći u starosti te očekivanja boljeg čovječanstva ako se djeca dobro odgoje. Rezultati se podudaraju s teorijskim konceptom imanja djece u svrhu nastavljanja roditeljskog djela nakon njihove smrti. Očekivanja boljeg čovječanstva kroz poželjan odgoj može se povezati s društvenim prihvaćanjem roditelja kao odgovornih i zrelih članova zajednice. Slično tome, približno trećina sudionika navela je užitek i ljepotu odgajanja djeteta kao prednost roditeljstva. Konačno, smanjena usamljenost kao prednost roditeljstva navedena je od strane troje sudionika no također nije zastupljena u navedenoj teoriji. Ono što su sudionici u vrlo malom broju naveli pod prednosti su novi i bolji odnosi s ljudima te ostvarivanje neostvarenih želja i potreba kroz dijete. Rezultati istraživanja ukazuju i na nekoliko ključnih nedostataka roditeljstva. Najčešće navedeni nedostatak bile su promjene u načinu života koje roditeljstvo donosi (oko tri četvrtine svih sudionika). Ovo obuhvaća gubitak dijela osobne slobode, ustaljenog životnog ritma i potrebu prilagodbe novim okolnostima, što se podudara s teorijom o gubitku slobode i veće životne vezanosti uz skrb o djeci prema Cowan i Cowan (2000; prema Berk, 2008). Nadalje, oko dvije trećine sudionika istaknulo je financijske izazove kao nedostatak roditeljstva poput manje materijalnih sredstava za svoje potrebe, teškoće zapošljavanja i teškoće pronalaska vrtića što odgovara navodima autora Cowan i Cowan (2000; prema Berk, 2008) o značajnim financijskim izdacima vezanim uz potrebe djece kao opterećenju za obiteljski budžet. Izazovi odgoja i roditeljstva, koje je navelo malo manje od polovice svih sudionika, mogu se povezati s teorijskim aspektima preopterećenosti roditeljskim ulogama i ulaganjem velike količine vremena, truda i strpljenja u odgoj. Fizički i psihički napor roditeljstva, koji je naveden od strane 13 od 31 svih sudionika, obuhvaća umor, iscrpljenost, stres te zdravstvene probleme. Navedeni nedostaci su u skladu s teorijom kako roditeljstvo nosi stalne stresove te usklađivanje svih obaveza često rezultira psihičkom i fizičkom iscrpljenošću roditelja. Dodatno, vrlo mali broj sudionika spomenuo je različite strahove kao nedostatke roditeljstva.

Nadalje, sudionici su odgovorili i na pitanje „*Koje je po Vama najbolje vrijeme općenito da ljudi postanu roditelji?*“ te su ponudili odgovore u godinama i u konkretnim iskazima. Odgovori se kreću u rasponu od 18 do 40 godina. U konačnici gledano, prosjek najboljeg vremena da ljudi općenito postanu roditelji, prema sudionicima je 29 godina, što je, zanimljivo, i dob koja je vrlo bliska prosječnoj starosti majke pri prvom porodu u Hrvatskoj (Državni zavod za statistiku,2023) Konkretni razlozi vidljivi su po kategorijama u tablici 10.

Tablica 10.

Odgovori na pitanje: "Koje je po Vama najbolje vrijeme općenito da ljudi postanu roditelji?"

<i>N</i>	<i>Kategorija</i>	<i>f</i>	<i>Primjer odgovora</i>
32	Osobna zrelost i spremnost	24	<p>„...da su ostvarili neke svoje ciljeve i želja koje su htjeli bez djece i da ih zapravo to čini sretnim osobama pa iz tog kuta onda i oni mogu djetetu pružiti dobro jer ako su oni sretni i ispunjeni onda će to dijete koje dolazi, moći ćemo davati samo dobre stvari i biti fokusirani na njega.“</p> <p>„Ali i zbog psihičkog razvoja osoba... Ovako s 30-ima imaš nekog životnog iskustva i ipak si već oblikovan, iako se naša ličnost oblikuje kroz čitav život, ali ipak s tih 30 godina možeš reći da si se formirao na neki način u čovjeka. Kroz 20-te gdje je još dosta to teško i pogotovo jer su one to vrijeme za eksperimentiranje i pronalaženje samoga sebe.“</p> <p>„Mislim da čovjek mora biti ozbiljan da bi imao dijete...“</p> <p>„Da imaš dovoljno razvijene kompetencije za to...“</p>
	Financijska stabilnost i stambeno pitanje	16	<p>„Mislim da je financijska stabilnost jako bitna za imati dijete. Mislim da ne bi trebalo imati dijete koje mu ne možeš priuštiti minimum koji mu treba.“</p> <p>„...moraju imati uređen neki životni prostor...“</p> <p>„Ja gledam iz te financijske perspektive jer ako želiš nekoga odgajati, brinuti se o njemu kako se spada onda moraš biti bar donekle financijski sposoban...“</p> <p>„U današnjem svijetu smatram da je najbolje vrijeme za postati roditelj kada su ljudi donekle financijski u mogućnosti imati dijete.“</p>
	Obrazovanje i karijera	10	<p>„...ali s obzirom da danas jako puno ljudi studira... Tako da ne prije toga.“</p> <p>„Nakon što završe fakultet...“</p> <p>„...kad si stalno zaposlen...“</p> <p>„Ovisno ako završe samo srednju školu i odmah se zaposle, imaju već neku sigurnost pa i prije postanu roditelji... a ljudi koji završavaju fakultet, kad se oni zaposle i stvoreno nešto...“</p>
	U mladosti	9	<p>„Pa mislim da još uvijek imaju tada dovoljno snage, energije da mogu biti budni po noći, da mogu raditi i biti s djetetom, da fizički imaju još koliko toliko snage.“</p> <p>„...kod žena i taj neki biološki sat iz perspektive moje struke.“</p> <p>„Jer su i žene tada mlađe i puno je lakše rađati s 26 godina nego s 35...“</p>
	Motivacija i odnos s partnerom	8	<p>„...i ako imaš partnera.“</p> <p>„...osjećaju se da to mogu i da to žele, ako imaju tu intrinzičnu motivaciju da im je onda stvarno vrijeme i sad.“</p> <p>„Prvo bih rekao da parovi moraju biti zajedno koju godinu, onda se to vidi da je iz neke ljubavi, da je i sposoban i djetetu pružiti ljubav, a sad iz nekih slučajnosti, da su mjesec-dva skupa samo, mislim da je to sve pre naglo. Mislim da mora proći koja godina da su dečko i cure zajedno.“</p> <p>„Znam dosta prijateljica mogeg godišta koje baš forsiraju biti mlade mame i uđu u neku vezu koja je koliko-toliko ozbiljna, ali možda nisu u potpunosti sretni s tom osobom s kojom su u vezi, ali one samo žele biti mlade mame i žele napraviti dijete. To neko prebrzo ulaženje nije po meni dobro...“</p>
	Ostalo		
	Punoljetnost	2	„...da si barem punoljetan što se tiče godina...“

Osobnu zrelost i spremnost kao najvažniju kategoriju najboljeg vremena općenito da ljudi postanu roditelji je navelo tri četvrtine sudionika. Budući da je ovaj faktor najčešće navođen, to može odražavati svijest sudionika o potrebi stjecanja zrelosti i spremnosti prije preuzimanja roditeljske uloge. Financijska stabilnost i riješeno stambeno pitanje bili su druga

najvažnija kategorija, koju je navela polovica svih sudionika, što nije iznenađujuće s obzirom na materijalne troškove podizanja djeteta. Završeno obrazovanje i stalan posao (obrazovanje i karijera) bili su umjereno važni trećini sudionika. Ovakav nalaz upućuje da sudionici možda više vrednuju važnost završenog obrazovanja koji vodi i stabilnijem zaposlenju zbog financijski zahtjevnijeg podizanja djece. Kategorija „U mladosti“, kao najbolje vrijeme općenito da ljudi postanu roditelji, istaknuta je kod nešto više od četvrtine svih sudionika jer smatraju da tada ljudi imaju više energije. Motivacija i kvalitetan partnerski odnos (dugogodišnje veze, kvalitetan odnos s partnerom, intrinzična motivacija oba partnera za imanjem djece i općenito imanje partnera) bili su malo manje predstavljeni faktori od ostalih te ih je spomenulo oko četvrtine sudionika. Navedeno se može povezati s onime što navode Lampic i sur., (2006), a to je da mladi teže postizanju određene razine osobne zrelosti i stabilnosti prije odluke o roditeljstvu, što uključuje i intrinzičnu motivaciju za roditeljstvo i postojanje kvalitetne veze u kojoj bi se ta životna odluka mogla ostvariti.

Sljedeće pitanje odnosilo se na želju sudionika za ulaskom u brak, a odgovori sudionika prikazani su u tablici 11. Rezultati istraživanja pokazuju da većina (25) sudionika izražava želju za stupanjem u brak. Ovako visok postotak sudionika koji žele sklopiti bračnu zajednicu nije u potpunosti u skladu sa sve prisutnijim trendom odgađanja braka ili potpunog odustajanja od njega uslijed suvremenih društvenih promjena i liberalizacije, koje dovode do krize tradicionalnih institucija poput braka (Cherlin, 2004). No s druge strane, ovdje je zanimljivo spomenuti i da su sudionici, kao što je već prethodno u tekstu prikazano, u manjoj mjeri navodili stupanje u brak kao nešto što žele ostvariti prije odluke o roditeljstvu. Iako rezultati istraživanja djelomično nisu u skladu s nekim prethodnim nalazima, potrebno je uzeti u obzir da je u ovom istraživanju sudjelovao vrlo mali broj sudionika što ograničava i mogućnosti zaključivanja.

Tablica 11.*Odgovori na pitanje: "Biste li jednog dana htjeli ući s nekim u brak i zašto?"*

<i>N</i>	<i>N</i>	Kategorija	<i>f</i>	Primjer odgovora
27	Da	25	Emocionalna povezanost i sigurnost	17 „Da zato što vjerujem u ljubav, zato što vjerujem da postoji netko tko je meni sličan. To je nekakva sigurnost, zajedništvo, sklad kao da smo jedna osoba.“ „Zato što volim svog dečka i želim biti s njim u braku.“ „Da ne budem sama.“ „Da jer bi imali neku osobu pokraj sebe i bilo bi nam jako lakše, družili bi se, razgovarali tako da smatram da je brak važan.“ „Brak daje na važnosti u vašem odnosu. Ja bih se u braku više osjećala sigurnije i više bih ulagala u odnos da sam nečija žena, a ne nečija cura.“
			Vjera i kultura	9 „Mislim da je to dio naše kulture koji jednostavno prihvaćaš i mislim da to ne može biti ništa loše.“ „Brak smatram svetim činom ljubavi i kao vjernica to mi znači puno.“ „Neki kažu da je to samo papir, ali ti si se pred Bogom zakleo na vječnu ljubav, u dobru i u zlu, meni to predstavlja nešto gdje je stvarno vjerujete jedno drugome.“
			Obiteljski utjecaji (tradicija)	3 „Valjda to potječe iz obitelji, svi moji iz obitelji su u braku i to potječe iz one stereotipne obitelji (mama, tata i dvoje djece). I onda mi je normalno da se vjenčaš.“ „Odrastao sam u takvoj obitelji...“ „Da, baš zbog toga što sam odrasla u obitelji gdje je brak bio na cijeni i u mojoj obitelji, široj i užoj nema baš rastava. Želim i ja jednog dana imat brak i imati otvoren odnos s ljudima koji će mene kasnije okruživat da im mogu slobodno reći stvari koje me muče u braku, odgoju, odnosu.“
			Ostalo	
			Osamostaljivanje	1 „Da jer se želim maknuti od doma.“
			Smisao života	1 „Brak i djeca su mi smisao života.“
	Ne	2	Brak nije neophodan	2 „No, ja nikad nisam razmišljala o braku, da se želim udat, da ja želim nositi vjenčanicu, radije ne bih. Nije mi brak dokaz ljubavi, mislim da mogu biti zajedno s nekim i bez papira, nisam nikad patila na brak.“ „I da i ne. Meni brak ne igra neku ulogu, kao krajnji cilj nekog emocionalnog vezivanja. Iako svi govore da brak često postavlja tu neku težinu, odnosno ponekad može postati kamen spoticanja u odnosima, ja mislim da kad su dvije osobe emotivno zrele i kad su na zajedničkoj razini razmišljanja, onda i brak može funkcionirati sasvim savršeno, ali opet da se nađem nekom osobom koja to ne želi i to bi mi bilo ok.“

Najčešće navedeni razlozi za želju sklapanja braka bili su emocionalna povezanost i osjećaj sigurnosti (17 od 25 svih sudionika). Ovi nalazi su usklađeni s teorijom koja ističe da većina ljudi navodi ljubav i zajedništvo kao primarne motive za brak. Sveukupno, rezultati ocrtavaju suvremeni trend gdje brak sve više poprima ulogu intimnog "super odnosa" temeljenog na emocionalnoj povezanosti, a manje na praktičnim razlozima (Cherlin, 2004). Prema odgovorima sudionika u intervjuima, vjera i kultura su drugi po redu razlozi za želju ulaska u brak jednog dana, kod trećine svih sudionika. Analizirajući podatke primjećuje se da većini zaposlenih sa srednjoškolskim obrazovanjem (5 od 7) vjera predstavlja bitan faktor ulaska u brak te 4 od 20 studenata. Ovakav nalaz u skladu je s teorijom (Čipin, 2011; prema Lesthaeghe i Surkyn (1988) koja objašnjava razlike u stavovima prema braku s obzirom na obrazovnu razinu. Teorija naglašava da osobe višeg obrazovanja cijene drugačije vrijednosti i

imaju drugačije poglede na brak. Ova teorija ističe važnost postmaterijalističkih vrijednosti poput samoostvarenja, nezavisnosti i raskida s tradicijom kod visokoobrazovanih osoba, a budući da većina religija promovira brak i tradicionalne obrasce, očekivano je da se visokoobrazovane osobe neće voditi tradicijom pa time niti imati tendenciju ulaska u brak (Bearman i Bruckner, 2001; prema Mahay i Lewin, 2007). Obiteljski utjecaji najmanje su zastupljena kategorija razloga za ulazak u brak i to samo kod troje sudionika. Teorija sugerira da prisutnost tradicionalnih društvenih normi i pritisak obitelji mogu imati značajan utjecaj na odluku o braku (Groepeler, 2021) te se dobiveni rezultati slažu s teorijom da kod samo malog dijela sudionika (26%) postoji svojevrsni pritisak za sklapanjem braka od strane obitelji i društvene zajednice (Horowitz i sur., 2019). Naposljetku, jedan sudionik je naveo osamostaljivanje, a drugi smisao života kao motive njihove želje za brakom. S druge strane, samo 2 sudionika izrazila su stav da brak nije neophodan, što bi moglo odražavati promjene u stavovima mlađih generacija i prihvaćanje alternativnih oblika partnerskih odnosa.

Posljednje pitanje u intervjuima glasilo je *"Smatrate li brak preduvjetom za imanje djece?"* na koje je tri četvrtine svih sudionika odgovorilo da nije, odnosno četvrtina da je preduvjet. Konkretni razlozi sudionika navedeni su u tablici 12.

Tablica 12.

Odgovori na pitanje: "Smatrate li brak preduvjetom za imanje djece i zašto?"

<i>N</i>	<i>N</i>	Kategorija	<i>f</i>	Primjer odgovora	
32	Ne	24	Nepovezanost braka i roditeljstva	21	„Ne. Brak nema nikakve veze s odgojem i nekakvim mogućnostima za to dijete, nije nužno da ideš kroz tu cijelu ceremoniju samo da imaš djecu.“
	Ostalo		Nije legalni preduvjet	2	„Ne jer ima ljudi koji se nikada nisu oženili, a imaju već po troje djece tako da očito nije preduvjet jer bi preduvjet trebao biti onda nešto zakonski.“
	Da	8	Vjerski aspekt	4	„Da. Takve sam vjere, odgojena sam na takav način da je to pravilno. Znam da je sad „in“ imati djecu sa svojim dečkima i curama, ali je brak sigurna zona nakon koje možeš imati djecu.“
			Obiteljski utjecaji	3	„Ja sam odrasla u takvoj obitelji gdje smatram da je brak preduvjet za imanje djece, ali opet taj papir ne smatram toliko obaveznim. Ali za mene da, je.“
	Ostalo		Ljubav	1	„Ako se roditelji već odlučuje da imaju djecu, ja se više zalažem za to da bi se roditelji prvo trebali oženiti i onda imati dijete. Ja se više zalažem za to da se u brak uđe bez prisile, da si trudan i tak, više cijenim tu ljubav kad vidim da je tako ušao, a ne nekoga tko je zatrudnio pa tek uđe u brak, to mi je više neka nasilna ljubav.“
			Mišljenje drugih ljudi	1	„Da, ja smatram da bi prvo trebao biti brak pa onda djeca, većinom zbog druge djece i zbog prezimena, da se ne bude ono osjećalo loše jer nisu njegovi roditelji oženjeni, čisto to objašnjavanje, ali ja općenito prvo želim biti u braku radi sebe i onda tek imati djecu.“

Analizom odgovora po kategorijama, utvrđeno je da je nepovezanost braka i roditeljstva najzastupljeniji razlog da brak nije preduvjet za imanje djece kod tri četvrtine sudionika ovog istraživanja. Ovakvi nalazi potvrđuju teorije da se u suvremenom društvu napušta staro

uvjerenje kako djeca moraju biti rođena isključivo u braku. Naime, iako je u hrvatskom društvu postotak djece rođene u braku i dalje relativno visok (81,9% u 2015.), bilježi se kontinuirani pad tog udjela u proteklih 15 godina za 9,1% (Državni zavod za statistiku, 2018). Stoga rezultati odražavaju trend sve veće prihvaćenosti izvanbračnog roditeljstva u suvremenom društvu. S druge strane, samo četvrtina sudionika smatra brak preduvjetom za imanje djece, pri čemu su se referirali većinom na utjecaj vjere i na utjecaj obitelji. Navođenje vjerskih razloga i obiteljskih tradicija kod sudionika koji brak smatraju preduvjetom imanja djece u skladu je s nalazima da religija i konzervativna mišljenja utječu na pozitivnije stavove prema imanju djece isključivo unutar braka (Bearman i Bruckner, 2001; Mahay i Lewin, 2007).

4. ZAKLJUČAK

Ovo istraživanje imalo je za cilj dobiti uvid u percepciju roditeljske uloge, odnose u obitelji odrastanja te motivaciju za roditeljstvo i planove vezane uz imanje djece kod mlađih odraslih osoba ($N=32$) bez djece od kojih su neki jedinci, a neki odrasli s više braće/sestara, te od kojih su neki zaposleni. Rezultati su pokazali da je većina sudionika opisala svoje odrastanje kao pozitivno iskustvo, iako su mnogi doživjeli i poteškoće u obiteljskim odnosima. Veličina obitelji utjecala je na stjecanje novih vještina, materijalne resurse, osjećaj usamljenosti ili potrebu za brigom o braći/sestrama. Bez obzira na broj braće/sestara ili obrazovanje, većina sudionika izrazila je želju za roditeljstvom. Kad je riječ o usporedbi sudionika s obzirom na to jesu li jedinci ili su odrasli s braćom/sestrama, proporcija sudionika koji žele do dvoje ili do troje djece je podjednaka bez obzira na kategoriju sudionika, a slično je dobiveno i u slučaju usporedbe s obzirom na to jesu li sudionici zaposleni ili studiraju, te se može zaključiti da su nalazi djelomično potvrdili očekivanja. Nadalje, sudionici su pokazali raznolike motive za roditeljstvo, poput instrumentalne motivacije (formiranje obitelji, očuvanje nasljedstva, pomoć u starosti), altruističke motivacije (odgajanje, pružanje ljubavi i zaštite) i narcističke motivacije (povećanje vlastite vrijednosti). Fatalistička motivacija (uvjerenje da je roditeljstvo neizbježan dio postojanja) bila je manje zastupljena. Većina sudionika nije se osjećala spremnom za roditeljstvo u trenutku istraživanja, navodeći potrebu za ostvarivanjem osobnih ciljeva, obrazovnih i karijernih planova, financijske stabilnosti i pronalaskom životnog partnera prije odluke o roditeljstvu. Također, većina sudionika bi htjela postati roditelj do 30. godine života. Mnogi sudionici izrazili su želju za stupanjem u brak, ali tri četvrtine njih nije smatralo brak preduvjetom za imanje djece, što odražava trend sve veće prihvaćenosti izvanbračnog roditeljstva u suvremenom društvu. Sveukupno, ovo istraživanje dalo je uvid u percepciju određenih aspekata roditeljstva kod mlađih odraslih osoba općenito, ali i u kontekstu nekih individualnih obilježja. Ono što svakako treba uzeti u obzir pri zaključivanju o dobivenim rezultatima jest činjenica da je u ovom istraživanju sudjelovao vrlo malen broj sudionika.

LITERATURA

Agrillo, C., Nelini, C. (2008). Childfree by choice: a review. *Journal of cultural geography*, 25(3), 347-363. <https://doi.org/10.1080/08873630802476292>

Arnett, J. J. (2000). Emerging adulthood: A theory of development from the late teens through the twenties. *American psychologist*, 55(5), 469-480. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.55.5.469>

Berk, L. E. (2008). *Psihologija cjeloživotnog razvoja*. Naklada Slap.

Blake, J. (1981). The only child in America: Prejudice versus performance. *Population and Development Review*, 7(1), 43-54. <https://doi.org/10.2307/1972763>

Buhr, P., Lutz, K., Peter, T. (2018). The influence of the number of siblings on expected family size in a cohort of young adults in Germany. *Demographic Research*, 39, 315-336. <https://www.demographic-research.org/volumes/vol39/10/39-10.pdf>

Campione-Barr, N., Bassett Greer, K., Schwab, K., Kruse, A. (2014). Differing domains of actual sibling conflict discussions and associations with conflict styles and relationship quality. *Social Development*, 23(4), 666-683. <https://doi.org/10.1111/sode.12059>

Carmichael, G. A., Whittaker, A. (2007). Choice and circumstance: Qualitative insights into contemporary childlessness in Australia/Le choix et les circonstances: Une approche qualitative de l'infécondité volontaire en Australie. *European Journal of Population/Revue europeenne de demographie*, 23, 111-143. <https://doi.org/10.1007/s10680-006-9112-4>

Cherlin, A. J. (2004). The deinstitutionalization of American marriage. *Journal of marriage and family*, 66(4), 848-861. <https://doi.org/10.1111/j.0022-2445.2004.00058.x>

Čipin, I. (2011). Obrazovanje i fertilitet zaposlenih žena u Hrvatskoj. *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, 20(1), 25-46. <https://doi.org/10.5559/di.20.1.02>

Čudina Obradović, M., Obradović, J. (2006). *Psihologija braka i obitelji*. Golden marketing.

Damjanić, Z. (2014). Komunikacijsko usklađivanje poslovnog i obiteljskog života; utjecaj na majčinstvo. *Media, culture and public relations*, 5(1), 30-46. <https://hrcak.srce.hr/122439>

Dirks, M. A., Persram, R., Recchia, H. E., Howe, N. (2015). Sibling relationships as sources of risk and resilience in the development and maintenance of internalizing and externalizing

problems during childhood and adolescence. *Clinical psychology review*, 42, 145-155. <https://doi.org/10.1016/j.cpr.2015.07.003>

Downey, D. B., Condron, D. J. (2004). Playing well with others in kindergarten: The benefit of siblings at home. *Journal of Marriage and Family*, 66(2), 333-350. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2004.00024.x>

Državni zavod za statistiku. (2018). Statistički ljetopis Republike Hrvatske 2018. <https://podaci.dzs.hr/media/wsdkedwa/sljh2018.pdf>

Državni zavod za statistiku. (2019). *Manje brakova*. <https://web.dzs.hr/demography/bloc-4a.html?lang=hr> (26. 12. 2023.)

Državni zavod za statistiku. (2023). *Majčin dan*. <https://dzs.gov.hr/vijesti/majcin-dan/1542> (19.11.2023.)

Dunn, J. (2002). Sibling relationships. *Blackwell handbook of childhood social development*, 223-237.

<https://gacbe.ac.in/images/E%20books/Blackwell%20Handbook%20of%20Childhood%20Social%20Development.pdf#page=240>

East, P. L. (2010). Children's provision of family caregiving: Benefit or burden? *Child development perspectives*, 4(1), 55-61. <https://doi.org/10.1111/j.1750-8606.2009.00118.x>

Eurostat. (2023). *Marriage indicators*. Eurostat. https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/DEMO_NIND_custom_684975/bookmark/line?lang=en&bookmarkId=c708cdbf-c5c0-434f-af18-2281ac691d98

Falbo, T., Polit, D. F. (1986). Quantitative review of the only child literature: Research evidence and theory development. *Psychological bulletin*, 100(2), 176. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.100.2.176>

Feinberg, M. E., Solmeyer, A. R., McHale, S. M. (2012). The third rail of family systems: Sibling relationships, mental and behavioral health, and preventive intervention in childhood and adolescence. *Clinical child and family psychology review*, 15, 43-57. <https://doi.org/10.1007/s10567-011-0104-5>

Furman, W., Buhrmester, D. (1985). Children's perceptions of the qualities of sibling relationships. *Child development*, 448-461. <https://doi.org/10.2307/1129733>

- Groepler, N., Huinink, J., Peter, T. (2021). Does the birth of a child still prompt a marriage? A comparison of Austria, France, Germany and Hungary. *European Societies*, 23(3), 333-359. <https://doi.org/10.1080/14616696.2021.1922930>
- Horowitz, J. M., Graf, N., Livingston, G. (2019). Marriage and Cohabitation in the US. Washington, DC: Pew Research Center. https://www.pewresearch.org/social-trends/wp-content/uploads/sites/3/2019/11/PSDT_11.06.19_marriage_cohabitation_FULL.final_v2.pdf
- Kim, J. Y., McHale, S. M., Wayne Osgood, D., Crouter, A. C. (2006). Longitudinal course and family correlates of sibling relationships from childhood through adolescence. *Child development*, 77(6), 1746-1761. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.2006.00971.x>
- Klarin, M. (2006). *Razvoj djece u socijalnom kontekstu: roditelji, vršnjaci, učitelji-kontekst razvoja djeteta*. Naklada Slap.
- Lampic, C., Svanberg, A. S., Karlström, P., Tydén, T. (2006). Fertility awareness, intentions concerning childbearing, and attitudes towards parenthood among female and male academics. *Human reproduction*, 21(2), 558-564. <https://doi.org/10.1093/humrep/dei367>
- Mahay, J., Lewin, A. C. (2007). Age and the Desire to Marry. *Journal of Family Issues*, 28(5), 706-723. <https://doi.org/10.1177/0192513X06297272>
- Majstorić, I. (2019). Demogeografski aspekt promjene obitelji i braka u Hrvatskoj. *Geografski horizont*, 65(2), 17-36. <https://hrcak.srce.hr/file/348010>
- McKellar, L., Pincombe, J., Henderson, A. (2009). 'Coming ready or not!' Preparing parents for parenthood. *British Journal of Midwifery*, 17(3), 160-167. <https://doi.org/10.12968/bjom.2009.17.3.40078>
- Mills, M., Rindfuss, R. R., McDonald, P., Te Velde, E., ESHRE Reproduction and Society Task Force. (2011). Why do people postpone parenthood? Reasons and social policy incentives. *Human reproduction update*, 17(6), 848-860. <https://doi.org/10.1093/humupd/dmr026>
- Mulder, C. H., Billari, F. C. (2010). Homeownership regimes and low fertility. *Housing studies*, 25(4), 527-541. <https://doi.org/10.1080/02673031003711469>
- Obradović, J., Čudina-Obradović, M. (1999). A Desire for Children and the Decision not to have Children: Determinants, Correlations and Possibilities for Social Interventions. *Revija za socijalnu politiku*, 6(3), 241-258. <https://hrcak.srce.hr/file/47279>

- Park, K. (2005). Choosing childlessness: Weber's typology of action and motives of the voluntarily childless. *Sociological inquiry*, 75(3), 372-402. <https://doi.org/10.1111/j.1475-682X.2005.00127.x>
- Perlmutter, M., Hall, E. (1992). *Adult Development and Aging*, New York: John Wiley & Sons, Inc.
- Pickhardt, C. E. (2008). *The future of your only child: How to guide your child to a happy and successful life*. St. Martin's Press.
<http://repository.umpwr.ac.id:8080/bitstream/handle/123456789/480/The%20Future%20of%20Your%20Only%20Child.pdf?sequence=1>
- Rabin, A. I. (1965). Motivation for parenthood. *Journal of Projective Techniques and Personality Assessment*, 29(4), 405-413. <https://doi.org/10.1080/0091651X.1965.10120230>
- Stocker, C. M., Burwell, R. A., Briggs, M. L. (2002). Sibling conflict in middle childhood predicts children's adjustment in early adolescence. *Journal of Family Psychology*, 16(1), 50. <https://doi.org/10.1037/0893-3200.16.1.50>
- Stocker, C. M., Lanthier, R. P., Furman, W. (1997). Sibling relationships in early adulthood. *Journal of Family Psychology*, 11(2), 210. <https://doi.org/10.1037/0893-3200.11.2.210>
- Tucak Junaković, I. (2011). Osnovni teorijski pristupi i metodologija istraživanja generativnosti. *Psihologijske teme*, 20(1), 131-151. <https://hrcak.srce.hr/68728>
- Yeh, H. C., Lempers, J. D. (2004). Perceived sibling relationships and adolescent development. *Journal of Youth and Adolescence*, 33, 133-147. <https://doi.org/10.1023/B:JOYO.0000013425.86424.0f>

IZJAVA O IZVORNOSTI DIPLOMSKOG RADA

Izjavljujem da je moj diplomski rad izvorni rezultat mojeg rada te da se u izradi istoga nisam koristila drugim izvorima osim onih koji su u njemu navedeni.
